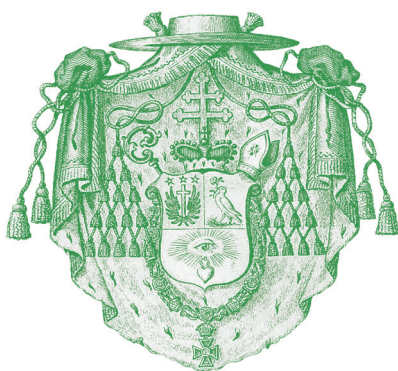

MAGYARORSZÁG EGYHÁZMEGYÉI
ÉS FŐPÁSZTORAI

1804–1918

III/2.

COLLECTANEA STUDIORUM ET TEXTUUM

CLASSIS III, FASC. III-2

MAGYARORSZÁG EGYHÁZMEGYÉI ÉS FŐPÁSZTORAI

INTÉZMÉNYTÖRTÉNETI – ÉLETRAJZI LEXIKON

1804–1918

Szerkesztette

SZIRTES ZSÓFIA, TUSOR PÉTER, RUPERT KLIEBER

Szerkesztőtársak

FAZEKAS ISTVÁN & FORGÓ ANDRÁS

BUDAPEST

2024

COLLECTANEA STUDIORUM ET TEXTUUM

CLASSIS III, FASC. III-2

A KASSAI EGYHÁZMEGYE
ÉS PÜSPÖKEI

BUDAPEST

2024

Bibliotheca Historiae Ecclesiasticae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nuncupatae
Series II: Collectanea Studiorum et Textuum

sub Alto Patrocinio Em.mi ac Rev.mi

P. Card. ERDŐ

fundavit ac moderatur

P. TUSOR

Kiadja a Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport
és a HUN-REN BTK Moravcsik Gyula Intézet

A lexikon alapjául szolgáló kutatás az MTA-PPKE 'Lendület' Egyháztörténeti Kutatócsoport
(LP 2012/53; Kcs. 30207) szervezésében, az MTA TKI támogatásával 2012–2017 között folyt.

A szócikkek a *Die Bischöfe der Donaumonarchie 1804 bis 1918. Ein amtsbiographisches Lexikon. Band I: Die röm.-kath. Kirchenprovinzen Gran, Kalocsa, Erlau im Königreich Ungarn*, hg. von RUPERT KLIEBER, unter Mitarbeit von PÉTER TUSOR (Berlin, Duncker & Humblot, 2020) bevezetőinek és biogrammainak magyar nyelvű, javított és részben átdolgozott változatai.

<http://institutumfraknoi.hu>

© *The authors and the editors*, 2024

ISSN 2732-0790

ISBN ebook 978 963 416 437 1

ISBN ebook 978 963 416 392 3 (összkiadás)

Felelős kiadó: a sorozat szerkesztője
Szerkesztette, szedte és tördelte: a *Typographia Pannonica*
Olvasószerkesztő: Lőrincz Zita
Kiadásra előkészítette: a GONDOLAT Kiadó

TARTALOM

III-2. Kassai egyházmegye / Dioecesis Cassoviensis

III-2-0. A kassai egyházmegye 1804–1918 között (Peter Zubko, Rupert Klieber)	7
III-2-1. SZABÓ ANDRÁS, 1804–1819 (Peter Zubko, Rupert Klieber)	15
III-2-2. CSEH ISTVÁN, 1821–1831 (Peter Zubko, Rupert Klieber)	19
III-2-3. PALUGYAY IMRE, 1832–1839 (Viliam Judák, Rupert Klieber)	22
III-2-4. OCSKAY ANTAL, 1839–1848 (Peter Zubko, Rupert Klieber)	27
III-2-5. KUNSZT JÓZSEF, 1850–1852 (Tóth Tamás)	32
III-2-6. FÁBRY IGNÁC, 1852–1867 (Peter Zubko, Rupert Klieber)	35
III-2-7. PERGER JÁNOS, 1868–1876 (Peter Zubko, Rupert Klieber)	40
III-2-8. SCHUSTER KONSTANTIN, 1877–1887 (Rétfalvi Balázs)	44
III-2-9. BUBICS ZSIGMOND, 1887–1906 (Peter Zubko, Rupert Klieber)	51
III-2-10. FISCHER-COLBRIE ÁGOSTON, 1907–1925 (Peter Zubko, Rupert Klieber)	58
<i>Rövidítések</i>	66
<i>Képarchívum</i>	67

III.2. KASSAI EGYHÁZMEGYE DIOECESIS CASSOVIENSIS

III.2.0. A KASSAI EGYHÁZMEGYE 1804–1918 KÖZÖTT

A püspökség alapítása, területe és intézményei

A táj és nyelv tekintetében egyaránt sokszínű, az ország északkeleti részén elhelyezkedő terület István király korától 1804-ig az egri püspökséghez tartozott és a középkorban főképp bencések, ferencesek, pálosok, kármeliták, ágostonosok és premonstreiek egyházi jelenléte és pasztorációja jellemezte. Lakossága évszázadokon keresztül szőlőtermesztésből, állattenyésztésből és halászatból, a hegyvidéken ezen kívül juhtenyésztésből és fakitermelésből élt. Egyes helyeken a bányászat (például opál) és a vasművesség dominált. Eltekintve az öt szabad királyi várost (Kassa, Eperjes, Bártfa, Kisszeben, Lőcse) magába foglaló úgynevezett Pentapolisztól és néhány kisebb várostól, a régiót a vidéki, falusias jelleg jellemezte. A kassai Szent Erzsébet-templom 1350 és 1640 között a régió spirituális központja és Magyarország egyik legjelentősebb zarándokhelye lett, az ott őrzött, eucharisztikus csodára visszavezetett Szent Vér ereklye miatt.

A 16. században a reformáció lutheri és kálvini ága is erősen terjedt a területen, a régi hit követői csak néhány szórványban maradtak meg. 1554 és 1685 között Kassa volt a Habsburg-ház protestáns ellenfeleinek székhelye. Miután az oszmánok 1596-ban elfoglalták Egert, az ottani püspöki székhelyet 1597-ben Kassára, majd 1613-ban a 30 kilométerre nyugatra fekvő Jászóra (Jasov SK), 1649-ben ismét Kassára helyezték át. Itt székelt az egri káptalan is 1700-ig. A régió rekatolizációjában a főpásztorokat és a káptalant a jezsuiták támogatták: a rend 1615-ben Homonnán (Humenné SK) kollégiumot nyitott, majd végül Kassán találta meg legfontosabb működési területét. Eperjesen monumentális kálváriát építtettek. A 17. századi vallási za-

vargások során több világi és szerzetespap is életét veszítette (úgynevezett kassai vértanúk), akik közül a 20. században hármat hivatalosan boldoggá, illetve szentté avattak (1905, 1995). 1657-ben Kisdy Benedek püspök († 1660) Kassán egyetem alapítását kezdeményezte, amelyet a jezsuitákra bízott, és amelyet I. Lipót az úgynevezett aranybullájával 1660-ban megerősített. A Mária Terézia-féle *Ratio educationis* értelmében azonban 1777-ben bezárták az intézményt. A 18. században főképp a ferencesek gondoskodtak a plébániai élet felvirágoztatásáról, a plébániák száma ebben az időszakban hétszeresére emelkedett. Ezzel együtt járt a katolicizmus újbóli térhódítása a régióban délről északra, illetve a központokból a falvak irányába.

A kassai püspökséget I. Ferenc király állította fel 1804. március 23-án a területet az egri egyházmegyéből kiszakítva, amit az *In universa gregis Dominici cura* kezdetű, 1804. augusztus 9-én kelt pápai bulla erősített meg. Az egyházmegye 12 590 négyzetkilométeren terült el és magába foglalta Abaúj, Sáros és Zemplén vármegyéket. Ezek egyházi megfelelője volt a három azonos nevű főesperesség, amelyeket alesperességekre osztottak. Ezek 149 plébániát, 46 helyi lelkészséget, 221 486 hívet és 241 papot számláltak. Az új egyházmegye területén élő görögkatolikus hívek az önálló eperjesi eparchia 1816. évi megalapításáig a munkácsi eparchia alá tartoztak. Az új egyházmegye védőszentje Szent András apostol lett.

Az új kassai egyházmegye csekély vagyonnal rendelkezett. Ezek főképp ingatlanok voltak: Bodrogszentmárián (Svätá Mária SK) a Bodrog mellett, Hejcen a püspöki nyaralónak használt kastéllyal és Bártfafürdőn (Bardejovské Kúpele SK). A század közepén a kassai főpásztor éves jövedelme a becslések szerint mindössze 18 000 forint volt. A káptalan eredetileg hat kanonoki stallumból állt, majd később kettővel bővült. Egy-egy kanonok látta el a székesegyházi plébános és a szemináriumi rektor feladatait. A székeskáptalan birtokában volt négy ház Kassán, szőlők és ingatlanok Tiszaörsön és Tiszaörvényben az Alföldön, amelyeket az 1920-as években eladtak egy budapesti bérház megvásárlása céljából. A felelősök emiatt Kassát rosszul javadalmazott püspöki székeknek ítélték meg, „ami annál is inkább nehézséget okoz, mivel az egyházmegye papsága és hívei is szegények, és folyton a püspököktől várnak támogatást” (Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1887). A püspökség alapítása előtti kor öröksége volt az egyházmegye területén található 11 rendház: a premontreieké Kassán és Leleszen (Leles SK), a domonkosoké Kassán, a minoritáké

Bártfán (Bardejov SK), Eperjesen, Alsósebesen (Nižná Šebastová SK) és Sztropkón (Stropkov SK), a konventuális ferenceseké Imregen (Brehov SK), a piaristáké Kisszebenben (Sabinov SK) és Újhelyen (Slovenské Nové Mesto SK). Az 1804 előtti időszakban egyetlen női kolostor működött, az orsolyiták kassai rendháza. Az 1887. évi összegző sematizmusban szerepel továbbá egy valóságos és hét címzetes apátság, valamint három valóságos és négy címzetes prépostság.

A püspökség népessége

Az egyházmegye összes népessége 1880-ban 609 135 fő volt, melyből 292 719 fő volt latin és görög szertartású katolikus, akik száma 1900-ra 300 786 főre emelkedett. Az egyházmegye felekezetiileg nagyon vegyes vidék volt, a latin szertartású katolikusok mellett jelentős számban éltek itt görögkatolikusok, evangélikusok és reformátusok is. A püspökség területén a latin szertartású katolikusok voltak többségben, ami nagyjából megfelelt az országos átlagnak. Egyes déli régiókban azonban református többség volt, északon és keleten pedig erős volt a görögkatolikus jelenlét. Evangélikusok főleg az Eperjesi- és a Szalánci-hegységben (Slanské vrchy SK), valamint Eperjes városában éltek. Hasonló arányú volt kezdetben az izraelita lakosság jelenléte. A 19. században azonban a lakosság és a felekezetek struktúrája némileg módosult.

A kassai püspökség felekezeti megoszlása

	Össz.	r. kat.	%	g. kat.	%	ev.	%	ref.	%	izr.	%
1823	406618	266240	65	*		28564	7	86732	21	24852	6
1843	617703	289585	47	173937	28	28616	5	88206	14	37202	6
1865	575482	275304	48	141356	25	25541	4	83143	14	50052	9
1893	619911	288776	47	160607	26	27279	4	88863	14	54133	9
1899	637392**	307186	48	160527	25	27003	4	87171	14	55475	9
1910 (orsz.)	18 M	9 M	49	2 M	11	1,3 M	7	2,6 M	14	0,9 M	5

* a latin szertartásúak számában ** +57%

Források: 1823., 1843., 1865., 1893. és 1899. évi sematizmusok; *Gesamtschem.* 1887. A táblázat nem tartalmazza az ortodoxokat (1823: 230; 1887: 102).

Feltételezve a sematizmus adatainak megbízhatóságát, a táblázat hirtelen népességnövekedést mutat az 1840-es évekig, amelyet azonban az 1860-as évekig jelentős visszaesés követett, majd ezt követően az 1890-es években visszatértek az 1840-es évek közepének értékei. A század első felében jelentkező növekedés eszerint főleg a római és a görögkatolikus lakosságot érintette, amely 65-ről 75 százalékra nőtt, míg a többi felekezet aránya csökkent vagy stagnált. A 19. század közepén jelentkező visszaesés számszerűen minden felekezetet érintett az izraeliták kivételével, arányaiban azonban leginkább a görögkatolikusokra volt jellemző. Ennek hátterében valószínűleg a kivándorlási hullám állt, amelynek mély társadalmi okait az egyházi hatóságok sem ismerték fel, ezért a megfelelő válaszokkal is adósak maradtak. Az izraeliták aránya végül kétszer akkora volt, mint az eredetileg nagyjából ugyanolyan erős evangélikusoké. A növekedés hátterében a zsidóság kelet felől több hullámban történő, mind nagyobb mértékű bevándorlása állott. (KLIBER, *Bischofslexikon*, 492.)

Az egyházmegye struktúrája és fejlődése 1804–1918 között

A 19. századi jelentős népességnövekedést nem követte a plébániai hálózat hasonló mértékű fejlődése. A plébániák száma száz év alatt csak kis mértékben, 192-ről (1823) 199-re (1918) emelkedett. A kassai főpásztor ezek közül csupán 25-tel rendelkezhetett, 129 plébánia magánszemélyek vagy városok, további 38 pedig állami szervezetek (Vallási- és Tanulmányi Alap, királyi kamara) kegyurasága alá tartozott, ezért ezeknek jelentős befolyása volt a plébánosi tisztségek betöltésére. 1899-ben a mintegy 300 000 római katolikus hívőt 197 plébániatemplom, 244 filiáris templom és 11 rendi templom látott el (= 452; egy templomra 679 hívő). 305 templom állt a görögkatolikusok rendelkezésére (1 : 526), az evangélikusoknak 35 (1 : 771), a reformátusoknak 184 (1 : 474) temploma, az izraelita hitközségeknek 57 zsinagógája (1 : 973) volt. Templomokkal tehát a reformátusok voltak a legjobban ellátva, őket követték a görögkatolikusok, majd a római katolikusok és az evangélikusok.

A nyelvi megoszlásról megállapítható, hogy a püspökség területén a szlovák és a magyar nyelv dominált, a túlnyomórészt városokban élő német nyelvű lakosság egyre inkább asszimilálódott a magyarsághoz. Ennek megfelelően 1887-ben 96 plébániát kizárólag szlovákul (1865:

101), 42-t pedig kizárólag magyarul (1865: 40) láttak el. Csupán egy közösségben volt a pasztoráció nyelve kizárólag a német, 58 plébánián több nyelven látták el a híveket. 1908-ig e nyelvi viszonyok tovább módosultak. Az akkor 197 plébániából 49-et láttak el csak magyarul és 83-at kizárólag szlovákul, a maradék 64-et valamilyen módon kevert nyelven (például 16 *Hungaricae cum slavica* és 34 *Slavicae cum hungarica*). Az irodalmilag tevékeny plébánosok általában magyarul publikáltak. Kivétel volt ez alól Jonas Záborský, akiről később Eperjesen (Prešov SK) színházat neveztek el.

Az 1864. évi sematizmus egyik statisztikája a katolikus pasztoráció és a népesség alakulásának néhány irányértékéről tájékoztat. 11 718 halál-esetre akkor 13 906 keresztfelő jutott (növekedés: 2188), 3177 párt eskettek. 1899-ben a püspökségben 2338 katolikus házasságra 7877 – több mint háromszor annyi – vegyes házasság jutott.

A klérus létszáma az évtizedek során folyamatosan emelkedett. 1823-ban – leszámítva mintegy 20, fölsőbb hatóságoknál alkalmazott vagy a szolgálaton kívüli személyt – 217 pap látott el lelkipásztori feladatokat. A világi papok összlétszáma 1899-ben 310 fő, 1918-ban 345 fő volt. A papi utánpótlás képzését 1811-től a kassai nagyszeminárium látta el. A papnövendékek száma időközben azonban lecsökkent (1823: 52, 1887: 44). A kassai egyházmegye 12 fiatal papját 1816 és 1918 között a bécsi *Augustineumba* (*Frintaneum*) küldték továbbképzésre, hogy az egyetemen teológiai doktorátust szerezzenek. Többségüket az 1848-as forradalmat követően (1849, 1853, 1857), majd a századforduló után (1902, 1906, 1907, 1909, 1912, 1916) küldték ki, amikor az ott végzett Fischer-Colbrie püspök (1907–1925) – hosszú ideig az intézmény tanulmányi igazgatója – kormányozta az egyházmegyét. 1900-ban az egyházmegyében az egy papra eső hívek száma 785,3 volt, amellyel a magyarországi egyházmegyék sorában az egyházmegye igen előkelő, harmadik helyen szerepelt, csupán a szatmári és a csak néhány plébániával rendelkező pannonhalmi bencés egyházmegyében volt jobb a hívek ellátottsága. A szerzetesek aránya azonban csökkenő tendenciát mutatott (1823: 128 szerzetes; 1865: 94), ami azonban főleg a férfiakra vonatkozott. A nők esetében a püspökséget is érintette a női szerzetesrendek 19. század végi ugrásszerű fellendülése: míg 1823-ban csupán 25 orsolyitát írtak össze, 1887-ben már 70-et.

A kassai püspökök hivatali ideje 1804 és 1918 között

	<i>Előző hivatal</i>	<i>Hivatalba- lépés*</i>	<i>Élet- kor</i>	<i>Hivatalviselés vége**</i>	<i>Időtár- tam</i>	<i>Átbelye- zés</i>
1. Szabó András (1738–1819)	-	1804. 12. 18.	66	1819. 09. 27. Üresedés: 19 hó	15	-
2. Cseh István (1762–1831)	-	1821. 05. 08.	59	1831. 06. 04. Üresedés: 12 hó	10	-
3. Palugyay Imre (1780–1858)	-	1832. 05. 20.	52	1839. 02. 18. Üresedés: 7 hó	7	Nyitra
4. Ocskay Antal (1795–1848)	-	1839. 10. 01.	44	1848. 09. 13. Üresedés: 25 hó	9	-
5. Kunszt József (1790–1866)	-	1850. 10. 06.	60	1852. 03. 15. Üresedés: 9 hó;	1	Kalocsa
6. Fábry Ignác (1792–1867)	-	1852. 11. 30.	60	1867. 06. 24. Üresedés: 12 hó	15	-
7. Perger János (1819–1876)	-	1868. 06. 28.	49	1876. 04. 05. Üresedés: 18 hó	8	-
8. Schuster Konstan- tin (1817–1899)	-	1877. 10. 02.	60	1887. 03. 17. Üresedés: 8 hó	9	Vác
9. Bubic Zsigmond (1821–1907)	-	1887. 11. 29.	66	1906. 02. 01. Üresedés: 16 hó	18	-
10. Fischer-Colbrie Ágoston (1863–1925)	koadj.	1907. 05. 22.	44	1925. 05. 17.	18	-
			Átlag: 56	Üresedés átlaga: 14 hó	Átlag: 11 év	

* A beiktatás (*installatio*) vagy székfoglaló (*inthronisatio*) dátuma.

** Az elhalálozás vagy az új hivatalba történő királyi kinevezés pápai megerősítésé-
nek (*praeconisatio*) dátuma.

A szerényen javadalmazott, szegény püspökségként számon tartott Kassa nem volt az ambiciózus egyházi pályafutás óhajtott célja. Egyik főpásztora sem volt korábban más egyházmegye ordináriusa. Eltekintve Kunszt mozgalmas időszakra eső epizódjellegű egyházkormányzásától, csupán két további méltóságviselő emelkedett tekintélyesebb székekbe. Másrészt az államnak nem volt érdeke anyagi megtakarítás céljából elhúzni az üresedéseket, amelyek átlag 14 hónapos időtartama így jelentősen az átlag alatt maradt. Ugyanakkor az országos értékhez közel volt az átlagos hivatalba lépési életkor (56 év), valamint a hivatalviselés átlagos időtartama (11 év). (KLIEBER, *Bischofslexikon*, 493.)

A püspökség története 1918 után

A trianoni békediktátum kettészakította a kassai püspökséget. Az egyházmegye nagyobb, északi része Csehszlovákiához került 115 plébániával, míg a déli része Magyarországon maradt négy esperesi kerületben 49 plébániával és lelkészséggel. Mindkét rész központi igazgatását továbbra is Kassáról látták el: az 1907 óta hivatalban lévő és a csehszlovák hatóságok által is elismert Fischer-Colbrie Ágost megyéspüspök 1925-ben bekövetkezett haláláig, majd Csárszky (Cársky) József apostoli kormányzóként. A Magyarországon maradt terület helyi igazgatását az ordinárius megbízásából Payer Ferenc sátoraljaújhelyi apátplébános intézte. XI. Pius pápa 1937. szeptember 2-án kiadott *Ad ecclesiastici regiminis incrementum* kezdetű bullája értelmében a kassai és a rozsnyói egyházmegye magyarországi részeiből apostoli adminisztratúra alakult, mely közvetlenül az Apostoli Szentszék irányítása alá került. A terület vezetője apostoli kormányzóként hivatalosan Serédi Jusztinián esztergomi érsek (1884–1945) lett, aki Meszlényi Zoltán helynök által kormányzott. A Szentszék 1939. július 19-én kelt bullával jóváhagyta az I. bécsi döntés okozta változásokat, megszüntette az adminisztratúrát és sor került az egyházmegye újraegyesítésére Madarász István püspök vezetése alatt. Az egyházmegye Szlovákia területén maradt részére létrehozták a bártfai helynökséget (1938/1939), amely a *Dioecesium fines* kezdetű bulla értelmében apostoli adminisztrátor vezetése alá került (1939–1946).

A II. világháború után azonban újra kettészakadt az egyházmegye területe. 1946 júliusában a kassai egyházmegye Magyarországon maradt részeit a rozsnyói és a szatmári töredékekkel együtt az Apostoli Szentszék Madarász István kassai püspökre bízta apostoli kormányzóként, aki 1948-ban bekövetkezett haláláig Hejcéről irányította az egyházmegyéek csonka részeit, mivel székvárosából a csehszlovák hatóságok elűzték. Őt 1951-ig Tost Barnabás követte káptalani helynöki minőségben, aki Hejcen egyházmegyei szemináriumot alapított. A Szentszék 1952. április 19-i határozatával a töredékrészekre kiterjesztette az egri érsek hatalmát teljes joghatósággal, és így az igazgatás is átkerült Egerbe, de az érseki hivatalon belül külön egységként kezelve. Az 1982. május 11-i apostoli konstitúció elrendelte a terület beolvasztását az egri érsekségbe, de a helyi papság ellenállása miatt ezt csak fokozatosan lehetett végrehajtani. Végül a magyar egyházmegyéek határainak 1993. évi rendezése során, Szent II. János Pál pápa 1993. május 30-án kelt *Hungarorum gens* kezdetű apostoli konstitúciója alapján a volt kassai

egyházmegyes területek beolvasztásra kerültek az egri főegyházmegyébe. Az egyházmegye nagyobb, szlovákiai részén VI. Pál pápa *Praescriptio sacrosancti* kezdetű apostoli konstitúciója a szatmári püspökség Csehszlovákia területén maradt részeit 1977. december 30-án a kassai egyházmegyéhez csatolta, ezzel kijelölve jelenlegi határait. 1995-ben Kassa érseki rangot nyert, *suffraganeusai* a rozsnói és a szepesi egyházmegye lettek.

• *Források:* Schem. Cassovien. 1804, 1823, 1843, 1865, 1893, 1899. • *Irodalom:* *A kassai százéves egyházmegye történeti névtára és emlékkönyve 1904*, Kassa 1904–1905; *Az Egri főegyházmegye schematismusa az 1975. szentévből*, Eger 1975; BALOGH–GERGELY, *Egyházak*; ERDŐ PÉTER, *A magyar és európai egyházmegyek alakulása az utóbbi tíz évben*, Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 10 (1998) 3–4: 269–277; HC VII–IX; KMETY ADRIENN–JUHÁSZ RÉKA IBOLYA, *A kassai felsőoktatás intézményeinek hallgatói 1776–1852*, Budapest 2018; LThK; MESZLÉNYI, *Az egri érsekség*; SALACZ GÁBOR, *A magyar katolikus egyház a szomszédos államok uralma alatt*, München 1975; SOÓS ISTVÁN, *A Kassai, Rozsnói és Szatmári Egyházmegyek magyarországi területei*, Magyar katolikus almanach 1984, Budapest 1984, 768–769; SZOKOLSZKY BERTALAN, *A százéves kassai püspökség 1804–1904*, Kassa 1904; SZTYAHULA LÁSZLÓ, *Felső-Magyarország katolikus egyházi közigazgatása 1918–1925 között*, Trianon és az egyházak (Szerk. Zombori István), Budapest 2022, 13–39; SZUROMI SZABOLCS ANZELM, *A Kassai Egyházmegye közigazgatásának változásai 1918 és 1982 között*, Magyar Sion. Új Folyam 5 (2011) 1: 97–103; ZAKAR PÉTER, *A Kassai Egyházmegye táborigazgatása 1848/49-ben*, Századok 148 (2014) 3: 727–746; ZAKAR PÉTER, *Kassai egyházmegyes papok az 1848–49-es szabadságharcban*, A híd, ami összeköt. Ünnepi tanulmányok Kovács István 75. születésnapjára. 1848–1849 és a magyar–lengyel kapcsolatok története a XIX–XX. században (szerk. Seres Attila), Budapest 2020, 159–187; *Wetzer und Welte's*.

• KLIEBER, *Bischofslexikon*, 489–494.

PETER ZUBKO–RUPERT KLIEBER szócikkét

fordította: SZIRTES ZSÓFIA

lektorálta: TENGELY ADRIENN

III.2.1. SZABÓ ANDRÁS (1738–1819)

Kassa, 1804. december 18. – 1819. szeptember 27.

Szabó András Pál 1738. január 10-én született a Hont vármegyei, túlnyomórészt magyar ajkú Nyéken (Vinica SK, később Ipolynyék), bárói családba. Szülei, Szabó Máté és Tomsó Mária korai halála miatt rokonai nevelték fel. Elemi iskolai és gimnáziumi tanulmányait 1748–1752 között a korponai (Krupina SK) piaristáknál, valamint Gyöngyösön és Egerben végezte, majd az esztergomi érsekség klerikusaként 1755–1758 között a nagyszombati *Stephaneum* szeminárium növendéke lett. 1758-ban előljárói a bécsi *Pazmaneumba* küldték, ahol 1759-ben bölcséleti, 1760-ban teológiai doktorátust szerzett. Ezt követően Barkóczy Ferenc prímás († 1776) aulájában (kancelláriájában) alkalmazta. Sz-t a korhatár miatt 1761. február 14-én szentelték pappá. 1761–1764 között a nagyszombati szeminárium rektorhelyettese, majd Berchtold Ferenc érseki helynök és későbbi beszercebányai püspök († 1793) titkára. 1768-ban felvételt nyert a pozsonyi társas-, 1773-ban az esztergomi főszékeskáptalanba.

Sz. kanonokként az uralkodóház iránti elkötelezett hűségéről tett tanúbizonyságot. Mária Terézia királynő megbízásából számos fontos feladatot teljesített, ezáltal Magyarország egyik legtapasztaltabb egyházi tisztségviselője lett. 1773–1775 között a nagyszombati szeminárium, 1777-ig a *Pazmaneum* rektora, majd az esztergomi érsekség általános helynöke. 1776-ban a nagy kiterjedésű érsekség felosztása elleni állásfoglalást dolgozott ki a káptalan számára, ami bizonyítja az egyházjogban való alapos jártasságát. Az udvar nagyrabecsülését jelzi, hogy 1776. március 1-én elnyerte a Keresztelő Szent Jánosról nevezett budai préposti címet és javadalmat. Ugyanabban az évben tagja lett a nagyszombati egyetemet vizsgáló bizottságnak. Mária Terézia 1777. február 10-én átruházta Sz-ra a bizottság vezetését és megbízta annak Budára költöztetésével. 1778-ban megbízást kapott a budai egyetem teológiai kara tantervének, 1779-ben az ország királyi akadémiái, püspöki líceumai és szerzetesi iskolái tanterveinek kidolgozására, amelyért 1783-ban Szent Jakabról nevezett zselici címzetes apáttá tették. Az apátságtól befolyó jelentős jövedelmet – amely a Szent János prépostságával együtt évente mintegy 200 000 forintot tett ki – főképp birtokai bővítésére és az ezzel járó plébániai patronátusi kötelezettségének lelkiismeretes teljesítésére, valamint a helyi vallásos élet támogatására használta fel.

Miután II. József 1782-ben megszüntette a magyarországi papnevelő intézeteket, a következő évben pedig megalapította az egri, a zágrábi és a pozsonyi generális szemináriumot, Sz. 1784-ben a pozsonyi várban kialakított szeminárium első rektora lett. Sz. abból a célból, hogy a felvilágosult eszme gyakorlati megvalósítása érdekében a generális szemináriumok tanulói számára anyanyelvi képzést is biztosítson, a magyarok és németek mellett a szlovák nyelvben és irodalomban járatos papokat is kijelölt munkatársainak. Közéjük tartozott a szlovák irodalmi nyelvet 1787-ben kodifikáló, a Szlovák Tudós Társaságot megalapító (1792) Bernolák Antal (Anton Bernolák, 1762–1813), valamint Palkovics György (Juraj Palkovič, 1763–1835), aki 1829–1832 között a Szentírást lefordította a Bernolák-féle szlovák irodalmi nyelvre. Sz. ezáltal jelentős mértékben kivette részét a szlovák nyelv és irodalom formálásából, ezért a szlovák történetírás a szlovák identitás és nemzettudat kialakulásához hozzájáruló legjelentősebb személyiségek között tartja számon.

Ettől eltekintve Sz. sok tekintetben szkeptikus volt az egyházra és a papképzésre vonatkozó jozefinista koncepciókkal szemben. Rektori tevékenységét HERMANN EGYED így jellemzi: „régí vágású úr”, utalva ezzel arra, hogy igyekezett gátat szabni a szemináriumba beáramló, a nemzeti katolikus egyházak létrejöttét támogató febroniánus szellemnek. Az ebből eredő feszültségek következtében 1787 decemberében megfosztották szemináriumi rektori hivatalától, amelyet Sz. 1788. január 13-án tett le. Teológus körökben népszerű volt; ezt tanúsítja az a számos, különféle nyelveken írt óda is, amelyet neki ajánlottak. Miután Sz. visszautasította a II. József által felkínált nyitrai káptalani préposti tisztséget, 1787. december 11-én Novi (Novi Vindolski HR) választott püspökévé nevezték ki. Az esztergomi székeskáptalan követeként részt vett az 1790–1791. évi, heves vitával kísért országgyűlésen, melyen az egyik fő vitapont II. Lipót trónutódlásának kérdése volt, mivel elődje, II. József nem koronáztatta meg magát, így egyes értelmezések szerint megszakadt a Habsburgok trónöröklési sora. Sz. az uralkodóház terjedelmes apológiájával jelentősen hozzájárult a vita nyugvópontra jutásához, amelyért elnyerte az esztergomi főszékeskáptalan egyik kispréposti méltóságát. 1797–1799 között ismét a pozsonyi szeminárium rektoraként működött. Batthyány József bíboros prímás 1799. évi halálát követően Vilt József Ignác káptalani helynök Sz.-t helyettesévé nevezte ki (1800–1804). Sz. végül az esztergomi központú vikáriusi kerület általános helynöke lett.

1804-ben felosztották a kiterjedt egri püspökséget: megalapították a kassai és a szatmári egyházmegyéket, az egri egyházmegyét pedig érsekséggé emelték. I. Ferenc király Sz-t 1804. március 23-án Kassa első püspökévé nevezte ki, a római megerősítés augusztus 20-án kelt. Sz-t 1804. november 18-án szentelte püspökké az első egri érsek, Fuchs Xavér Ferenc az ottani székesegyházban. Kassai székét 1804. december 18-án foglalta el. Működésének első éveiben legfontosabb feladata a főegyházmegyei infrastruktúra kiépítése volt. Sz-nak nem sikerült ugyan elérnie, hogy az anyapüspökség birtokaiból és alapítványából az új püspökség méretének megfelelő részesedéshez jusson, de hozzájutott az egri püspöki levéltár azon állagaihoz, amelyek az új egyházmegye területére vonatkoztak. Kassa központjában megszerzett három házat az immár püspöki Szent Erzsébet-templom mellett, amelyeket püspöki aulává és lakássá alakíttatott. Ezen felül 30 000 forintot áldozott négy kanonoki rezidencia kialakítására, de két kanonoknak – a városplébánosnak és a szemináriumi rektornak – továbbra is addigi szolgálati lakásukban kellett élnie. A káptalan statútumait 1810. november 21-én fogadták el.

Esztergomi főegyházmegyeként nem ismerte az új egyházmegye papságát, ezért felkérte őket, hogy megadott séma alapján írják meg életrajzukat. A püspök felé megnyilvánuló gesztusként papjai 1805-ben úgy határoztak, hogy a püspökség védőszentjének Szent András apostolt választják. A hagyományok lehetőség szerinti folytatása érdekében Sz. 1806-ban úgy döntött, hogy az egri egyházmegye hatvan éve érvényben lévő statútumait csekély változtatásokkal az új egyházmegyében is érvényben hagyja, ezáltal megtéve az első lépést az egyházmegyei partikuláris jog felé. 1806–1810 között az egyházmegye kánoni látogatására kerített sort, amelynek során nagy figyelmet szentelt az egyházkormányzatnak. Megváltoztatta a plébániák közti határvonalakat és a kápláni állások struktúráját; a helyi káplánok többségét (34-et) 1810-ben egyházjogi értelemben plébánossá emelt. 1814. október 4-én külön szerződést kötött a püspöksége területén nagy számban élő görögkatolikusokkal. A bécsi kormányzattal ezzel kapcsolatban kötött megállapodások után az 1818. szeptember 21-i pápai dekrétum értelmében a püspökség területén felállították az eperjesi görögkatolikus egyházmegyét.

Sz. szociális elkötelezettsége tanúbizonyságaként évi mintegy 30 ezer forintos jövedelme jelentős részét jótékony és egyházi célra, főleg templomok felújítására fordította. Számos szociálisan hátrányos helyzetű ifjú

képzését támogatta. A kassai szeminárium számára megszerezte az egykori ferences kolostor központi fekvésű, a püspöki székhelyhez közel eső helyiségeit. Egykorú adatok szerint 14 éves hivatali működése alatt mintegy 200 ezer forintot adott ki ilyen célokra. Bár tudományos és írói ambíciói nem voltak, jelentős állományú könyvtár alapításáról gondoskodott.

Sz. lelkipásztori tevékenységét nagyfokú ügybuzgalom és erősen tekintélyelvű hivatalvezetés jellemezte. Pásztorlevelei és rendeletei az egyházi élet számos területére kiterjedtek. Ezek és más intézkedései miatt egyenesen pedáns püspök hírében állt, aki szigorúan betartatta a szabályokat és magával szemben is szigorú mércét állított fel. Ismételten fellépett a papok „elvilágiasodása” ellen, például a nyilvános dohányzás kérdésében. Ettől függetlenül az egyszerű hívekkel szemben igen adakozó és jóindulatú volt. Egyházmegyéje nemzetiségi helyzetét szem előtt tartva pásztorleveleit az egyházmegye három nyelvén, magyarul, szlovákul és németül, illetve a papság számára latinul bocsátotta ki.

Sz. 1814 októberében súlyosan megbetegedett; végrendeletét is megírta. A következő évben, július 23-án a kassai székesegyházban főcelebránsként még közreműködött Eszterházy László rozsnyói püspökké szentelésében. 1819 szeptemberében egészségi állapota tovább romlott. Szeptember 7-én Rimanóczi Xavér Ferenc káptalani prépostot nevezte ki az egyházmegye első általános helynökévé. Szeptember 27-én hunyt el Kassán. Október 1-én, Pyrker szepesi püspök vezetésével temették el a Szent Erzsébet-székesegyház püspöki sírboltjában.

• *Művei*: *Dialogus inter modestum jurisperitum et prosperum nobilem ablegatum*, h. n. 1790; *Circulares Dioecesis Cassoviensis*, Cassoviae 1804–1819 (pásztorlevelek); *Ébresztő beszéde*, Kassa 1814. • *Források*: AAK *Episcopalia*; Tudományos Gyűjtemény 3 (1819) 10: 121; MOLNÁR ANDRÁS, *Szabó András első kassai püspök emlékezete*, Sárospatak 1820. • *Irodalom*: ČIŽMÁR, *Košickí biskupi*, 27–85; FAZEKAS, *A bécsi Pázmáneum... hallgatói*; FAZEKAS–BEKE, *A bécsi Pázmáneum*; HC VII–IX; HERMANN EGYED, *A Katolikus Egyház története Magyarországon 1914-ig*, München 1973, 308, 395; LKKOS, 1294; MARCZALI HENRIK, *Az 1790/1-diki országgyűlés*, Budapest 1907; MESZLÉNYI ANTAL, *Az egri érsekség felállításának s a kassai és szatmári püspökségek kibasításának története*, Budapest 1938; SBS V, 165; *Schem. Cassovien.* 1839, 81; SZOKOLSZKY, *Kassai püspökség*, 11–29; SZÖGI, *A nagyszombati... 1802–1850*; PETER ZUBKO,

Dejiny Košickej kapituly (1804–2001), Prešov 2003; ZUBKO, *Košickej cirkvi*; ZUBKO–HROMJÁK, *Košická biskupi*, 7–8.

- KLIEBER, *Bischofslexikon*, 494–497.

PETER ZUBKO–RUPERT KLIEBER szócikkét

fordította: SZIRTES ZSÓFIA

lektorálta: TENGELY ADRIENN

III.2.2. CSEH ISTVÁN [CSECH] (1762–1831)

Kassa, 1821. május 8. – 1831. június 4.

Cs. 1762. május 22-én született Eperjesen, nemesi családba. Apja, Cseh István csatában esett el. Anyja, Klára még Cs. gyermekkorában elhunyt, ezért a fiút a Mária Terézia szolgálatában álló gróf Almássy Ignác tábornok nevelte fel. Gimnáziumi tanulmányait a váci piaristáknál végezte, majd két éves bölcséleti képzésben részesült Nagyszombatban. Mivel a szepesi egyházmegye akkor még nem rendelkezett szemináriummal, Salbeck Károly püspök († 1785) teológiai tanulmányok folytatására 1782–1784 között Budára küldte. Ezt követően 1787-ig a pozsonyi generális szemináriumban tanult. Elöljárói tehetséges, szorgalmas és kifogástalan magatartású hallgatóként jellemezték. 1786. október 1-én Vácott szentelték pappá, mivel a szepesi püspöki szék akkor üresedésben volt.

Cs. fiatal papként a szepesi püspöki kúriában szolgált, először Vitalisz József káptalani helynök titkáráként, majd Révay püspök 1788. évi kinevezését követően annak titkáráként, nem sokkal később kancelláriaigazgatóként (1806-ig); emellett 1794-től szentszéki ülnök is volt. 1795-ben Tarnócon (Liptovský Trnovec SK) és Szielnicen (Liptovská Sielnica SK) kapott javadalmakat; 1796-tól a Szepesség első tiszteletbeli kanonokja. Egyházi pályafutása folytatásaként különféle hivatalokat és kitüntetéseket nyert el a szepesi káptalanban: 1799–1820 között kanonok, 1800-tól Szent Ipolyról nevezett zoborhegyi címzetes apát, 1805-től az árvai (Orava SK), majd 1806-tól a székesegyházi főesperesség főesperese, 1808-tól a székeskáptalan örkanonokja, 1810-től Brigido püspök oldalkanonokja, 1812. június 5-től belgrádi és szend-

rői címzetes püspök, 1816-tól éneklőkanonok, majd Brigido püspök 1816. évi halálát követően 1819-ig szepesi káptalani helynök, emellett 1818-tól olvasókanonok. Miután VII. Pius kánoni megerősítése – nem utolsósorban a pápa franciaországi fogsága miatt – sokáig elhúzódott, Cs. püspökké szentelésére végül 1815. május 15-én került sor. Segédpüspökként, majd általános helynökként Cs.-nek a beteges Brigido püspököt sok területen kellett helyettesítenie. 1815. november 12-én ő vezette a szepesi szeminárium ünnepélyes megnyitását; 1816/17-ben Szepesben és Árvában mintegy 36 000 hívőnek szolgáltatta ki a bérmálás szentségét. 1819/20-ban Pyrker László szepesi püspöknek hasonlóképpen segédkezett. 1820-ban Cs. Szepes vármegye nevében felterjesztéssel fordult a királyi párhoz annak fényűzően megrendezett magyarországi látogatása alkalmával. Ennek során Cs. I. Ferenc királyra olyan jó benyomást tett, hogy 1820. szeptember 29-én kinevezte Kassa második püspökévé. A pápai megerősítésre 1821. január 8-án került sor. Egykorú jelentések szerint a szepességi lakosság irányadó körei Cs-t saját püspöküknek szerették volna, ennek megfelelően nem szívesen engedték el. Beiktatására 1821. május 8-án került sor a kassai székesegyházban.

Tudományos és írói ambíciói megtartása mellett Cs. nagy ügybuzgalomról tett tanúbizonyságot; az egykorú források szerint kiegyensúlyozott és barátságos személyiség volt. Cs. elődje szervezői tevékenységére építhetett; mindenekelőtt a lelkiesség területén számos ponton formálta a még fiatal egyházmegyét, amely kihatott a következő évtizedekre. Már első pásztorleveleiben is főképp az aszkézis és a fegyelem kérdéseivel foglalkozott. A Rudnay prímás által 1822-ben Pozsonyban összehívott országos zsinat előkészítésére Nagysároson (Vel'ký Šariš SK), Tokajban és Kassán gyűléseket hívott össze. Aktívan részt vett a nemzeti zsinaton. Részt vett a zsinat I. számú, az erkölcsi romlás okait és megállításának eszközeit vizsgáló bizottság munkájában és a szemináriumi tankönyvek kijelölésére létrehozott bizottságban. Az új bibliafordítás ügyében Vurum József nagyvárad püspök álláspontjával értett egyet, miszerint nincs szükség új fordításra, csupán a Káldi-féle fordítást kell javítva újra kiadni. 1825., 1827. és 1829. évi bérmálási útjai során maga is benyomást szerezhetett papsága életmódjáról, lelki és szellemi színvonaláról. A klérust ezt követően határozottan buzdította a lelki élet elmélyítésére, továbbképzésre, a Szentírás és a Trienti Zsinat dokumentumainak tanulmányozására. Cs. munkásságának minden bizonnyal legfontosabb eleme, egyúttal a régió liturgiai és lelki örökségének kiemel-

kedő bizonyítéka az a helyi (partikuláris) liturgikus naptár, amelyet Cs. XII. Leó jóváhagyásával 1826. december 2-án léptetett életbe. A naptárt részben már 1828-tól, egészében pedig 1829-től vezették be, és egészen 1908-ig, X. Pius pápa breviáriumi reformjáig használatban maradt. Tartalmazta Szent Cirill és Metód liturgikus tiszteletét is, amely illeszkedett a már meglévő helyi hagyományba. Lelkiségében jelentős szerepet játszott a vértanúság, a kereszt és a szenvedés.

Cs. nagy figyelmet szentelt az iskolaügynek és a hitoktatásnak. A görög és római rítusú katolikusok közti konfliktusok enyhítésére 1829-ben egyezményt írt alá az eperjesi és a munkácsi görögkatolikus püspökökkel a hívek rítusváltásának irányelveiről. Cs. szociális és gazdasági tevékenységét jelzi jótékonyági elkötelezettsége éppúgy, mint a szegényebb plébániák számára biztosított támogatások és a püspöki rezidencia felújítása. 1830. szeptember 28-án jelentős feladatot látott el V. Ferdinánd magyar királlyá koronázása alkalmával: Szepessy pécsi püspökkel együtt ő szolgált asszisztens püspökként a szertartáson. Cs. megbetegedése miatt nem állt módjában egyházmegegye újabb vizitációját megvalósítani; négy héttel később, 1831. június 4-én elhunyt. Június 7-én temették el a kassai székesegyház püspöki kriptájában, a szertartást Scitovszky rosznyói főpásztor vezette.

• *Művei: Catastrum Defunctorum Capituli Scepusiensis sive Necrologium*, kézirat, 1825; *Circulares Dioecesis Cassoviensis*, Cassoviae 1820–1831 (pásztorlevelek). • *Források: AAK* Episcopalia; *Hazai s Külföldi Tudósítások* 1821. 1. 31. (65, 72), 1821. 5. 9. (290), 1821. 5. 30. (338). • *Irodalom: BLS* II, 119; ČIŽMÁR, *Košickí biskupi*, 87–101; FEJÉRDY ANDRÁS (szerk.), *Az 1822. évi magyar nemzeti zsinat története*, Budapest 2018; HC VII–IX; HRADSKÝ, *Initia progressus*, 508–509, 569–571; LKKOS, 203–204; SBS I, 412; *Schem. Cassovien. 1899*, 7; *Schem. Scepusien. 1913*, 9; SZOKOLSKÝ, *Kassai püspökség*, 31–44; ZUBKO, *Košicej cirkvi*; ZUBKO, *Spšské biskupi*, 54–55; PETER ZUBKO, *Kalendár Košicej diecézy z roku 1826*, Fidei et Patriae. Jubilejník na počest 80. narodenín Františka Vnuka (kiad. Jozef M. Rydlo), Bratislava–Trnava 2008, 888–925; ZUBKO–HROMJÁK, *Košickí biskupi*, 9–10.

• KLIEBER, *Bischofslexikon*, 497–500.

PETER ZUBKO–RUPERT KLIEBER szócikkét

fordította: SZIRTES ZSÓFIA

lektorálta: TENGELY ADRIENN

III.2.3. PALUGYAY IMRE, NAGYPALUGYAI ÉS BODAFALVI (1780–1858)

Kassa, 1832. május 24. – 1839. február 18.

Nyitra, 1839. május 26. – 1858. július 24.

P. Liptó vármegyei régi nemesi családból származott. 1780. október 30-án (vagy 31-én) született Palugyay Menyhért és Madocsányi Teréz gyermekeként a család kispalugyai (Palúdzka SK, 1960 óta Liptószentmiklós/Liptovský Mikuláš SK része) kastélyában. A gimnáziumot Rózsahegyén (Ružomberok SK), Kissebenben (Sabinov SK) és Egerben végezte, teológiát a pozsonyi generális szemináriumban és Nagyszombatban tanult. 1803. december 4-én szentelték pappá, majd a szepesi püspöki kúrián és a szepesi káptalanban alkalmazták, többek között levéltárosként és püspöki titkárként. 1806-tól Németlipcsén (Partizánsky L'upča SK) szolgált plébánosként; 1808-ban Szent Miklósról nevezett gacsikai (Gacka HR) címzetes apát lett. 1819-ben szepesi kanonoki kinevezést nyert és mint ilyen, 1821-től liptói (Liptov SK), majd 1822-től árvai (Orava SK) főesperes lett. 1825-től a váci székesegyház főesperese, 1827-től éneklőkanonokja. 1829-től a Helytartótanács tanácsosa és fárói választott püspök.

I. Ferenc király 1831. szeptember 30-án kassai püspökké nevezte ki; a pápai megerősítésre 1832. február 24-én került sor. Püspökké Nádasdy váci püspök szentelte május 6-án; ünnepélyes beiktatása, miként arról a korabeli sajtó is szokás szerint beszámolt, május 20-án zajlott. Püspöki hivatali kötelezettségei mellett Kassán intenzíven foglalkozott egyházmegyeje történetével. 1832–1838 között nyolc terjedelmes kötetet felölelő, mintegy ezer oldalnyi forrásgyűjteményt állított össze, amelyek okleveleket, elődjei beszédeit és végrendeleteit, jelentős püspöki körleveleket és a kassai püspökség plébániái történetének jelentősebb kútfojt tartalmazta. Az iratokat később a nyitrai püspöki könyvtárban őrizték.

Vurum nyitrai püspök halála után a király 1838. november 22-én P-t nevezte ki utódjául, amelyet az 1839. február 18-i konzisztórium erősített meg. Új megbízatása előkészítésére az ideiglenesen kormányzó Hábel Xavér Ferenc káptalani helynökkel beküldette minden egyházmegyés pap életrajzát,

mindenekelőtt későbbi közvetlen munkatársaiét. Hábel egy ugyancsak 1838. november 22-én kelt körlevelében értesítette az egyházmegyéjét a kinevezésről, amelyben a főpásztorral szemben magas elvárásokat fogalmazott meg. P. beiktatására Nyitrára érkezése után két nappal, 1839. május 26-án került sor, az eseményt szokás szerint alkalmi költeménnyel ünnepelték. Oldalkanonoknak gróf Forgách Ágostont választotta maga mellé.

P. kassai tevékenységét folytatva Nyitrán is támogatta a kor vallásgyakorlatának olyan formáit, mint a Jézus Szíve- és a Mária-tisztelet; ezeket igyekezett a papság és a nép körében Mária-társulatok alapításával és a Mária-ünnepeken történő személyes részvételével meggyökereztetni. Törekvéseinek csúcspontja volt Mária szeplőtelen fogantatása dogmájának kihirdetése 1854-ben. A régió hagyományos Mária-tiszteletéhez kapcsolódva e dogmát egyházmegyéje híveihez különösen közel akarta hozni. Erre szolgált többek között az az 1855. május 6-án kezdődő nyolcnapos ünnep, amelynek során P. jelenlétében naponta szentmisét mutattak be a nyitrai várdomb *Immaculata*-szobra előtt. E célt szolgálta az *Aurea Corona* papi egyesülés megalapítása is. Ennek tagjai arra kötelezték magukat, hogy havonta szentmisét mutatnak be az Istenanya tiszteletére. Radlinszky András (Andrej Radlinský) papot imakönyv összeállításával bízta meg, amely *Nábožné výlevy (Kegyes Hangok)* címmel időközben a legismertebb szlovák imakönyv lett.

P. elődeihez, Kluchhoz és Vurumhoz hasonlóan változtatásokat vitt végbe a papképzésben, törekedve a hagyományosan vallásos és a lelkipásztorkodásban elkötelezett papok kinevelésére. 1839-ben megszüntette azt a lehetőséget, hogy laikusok is látogathassák legalább a bölcséleti előadásokat. A skolasztikus hagyományt követő, addig a szemináriumban megrendezett disputációkat 1850-ben leállította. Elképzeléseinek megfelelően új tanárokat és szemináriumi vezetőket nevezett ki. Ezen felül egy alapítvány által – amelybe hagyatéka egy része is befolyt – letette a Kísszeminárium alapját. Az intézmény megépítésére csak később, hivatali utódai alatt került sor. Nagyböjti programbeszédei és pástorlevelei által igyekezett megismertetni nézeteit a papsággal és a néppel. Papjait kötelességeik lelkiismeretes teljesítésére, az egyházi jövedelem gondos kezelésére és a liturgiai előírások „újítás” nélküli, pontos betartására buzdította. 1851. évi pástorlevelében kifejtette véleményét a lelkipásztoroknak a polgári esküvő bevezetéséről, amelyet ártalmasnak tartott, mivel úgy vélte, veszélyezteti a „lelki életet”, és a „hit

lanyhaságához” vezet. P. felszólította a papokat, hogy gondoskodjanak az ünnepek méltó megünnepléséről, és a lakosságot arra buzdítsák, hogy a vasár- és ünnepnapokat „a jó erkölcsökben való tökéletesedésre” használják és ne „lustálkodással”, netán tiltott cselekedetekkel töltsék. Másrészt óvta a népet a „boszorkányság”, a spiritizmus és a mágia mindenféle „babonás” praktikáitól, és erre vonatkozó római kongregációs határozatokat tett közzé. Többször fölemelte hangját az alkoholizmus túltengése ellen, és ennek megfelelően támogatta a mértékletességi egyesületek alapítását.

P. részt vett a politikai életben, az uralkodóházzal szemben kifejezetten lojális volt, többször részesült állami kitüntetésben. Rendszeresen részt vett a pozsonyi országgyűlés ülésein, amelyeken akkoriban ismételten vallási tárgyú viták folytak, és szinte minden ülésen szót kért. Felszólalásai többnyire tömörek, nyelvíleg és tartalmilag igen pontosak voltak, és P-nak az ország törvényeiben való jártasságáról tanúskodtak. Különösen a válással kapcsolatos felszólalásaival vonta magára a figyelmet. Az 1843. őszi ülésen szeptember 18-án irányadó védőbeszédet mondott a magyar püspökök azévi közös pásztorlevele tárgyában. Az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc időszakát sértetlenül vészelte át. Két elítélt pap esetében elérte az állami amnesztiát, helyette egyházi részről le kellett tartóztatni őket, amit a liberális sajtóorgánumok kritikus hanggal illettek („Egy püspök önkénye”). Más magyar főpásztoroktól eltérően P. és a nyitrai káptalan 1849-ben jelentős összeget küldött az akkor száműzött pápának; a támogatást gyűjtésekből és saját jövedelmükből szedték össze. Ennek megfelelően szentszéki körökben nagy tiszteletnek örvendett. Amikor 1849-ben Scitovszky primás javaslatot tett P-nak az egri érseki székebe történő áthelyezésére – amelyet Bécsben elutasítottak –, Viale-Prelà nuncius „*prelato veramente venerabile*” („valóban tiszteletreméltó prelátus”) szavakkal jellemezte a püspököt. Ettől függetlenül P. 1856 tavaszán feltűnést keltett az 1855-ös osztrák konkordátummal kapcsolatos kritikus állásfoglalásával, mivel abban következetesen a magyar egyházszervezet önállósága mellett érvelt.

P. nagy figyelmet szentelt a szociális kérdéseknek, rendszeresen magára vonta a figyelmet kreatív és hosszú távon kiható kezdeményezéseivel. 1847-ben egy 13 ezer forintos alapítvánnyal négy elszegényedett települést tartósan mentesített a stóladíjak kifizetése, további hét települést pedig a tanítók eltartása alól. Az egyházmegye egyes részein és az északabbra fekvő

Kiszuca (Kysuce SK) környékén az 1840-es évek második felében fellépő éhínség alatt szervezett segélyakcióhoz 20 ezer forinttal járult hozzá. 1847-ben kiállt az írországi éhezők megsegítése mellett; e célból gyűjtésre és imára szólította fel híveit. Hasonlóképpen támogatta az árvákat és siketnémákat segítő kezdeményezéseket; rászorulókat, ellátatlan özvegyek és nyugalmazott vagyontalan papok számára alapítványokat tett. Munka nélküli művészek és iparosok támogatására már 1840-ben megbízást adott egy a püspökség javadalmainak székhelyén, Mocsonokon (Močenok SK) építendő neoklasszicista stílusú kastély építésére. Gondoskodása kiterjedt a rendházakra és a püspökség patronátusa alá tartozó plébániákra is; Nyitra és Trencsén számára börtönlelkészeket fizetett. Szociális tekintetben hosszú távon kiható intézkedése volt az egyik első szociális női szerzetesrend, Páli Szent Vince irgalmas nővéreinek letelepítése. Számukra Nyitrán 240 ezer forint ráfordításával nagyméretű kolostort, templomot és egy bérházat építtetett, amelynek jövedelméből biztosította a szerzetesnők ellátását. Néhányukat saját költségén Grazban taníttatta. Templomukat a bécsi fogadalmi templomhoz (*Votivkirche*) hasonlóan az uralkodót ért merénylet meghíúsulásának emlékére emelték. A nővérek a későbbiekben itt és más helyeken óvodákat, népiskolákat és egy tanítóképzőt létesítettek, amelyek az 1950. évi államosításig virágoztak.

P. 1854. január 6-án ünnepélyes keretek között ülte meg papságának ötven éves jubileumát, amelyen Scitovszky prímás is részt vett. Az ünnepi program része volt a város kivilágítása, a nyitrai polgárok fátylós menete, szerenád és a díszvendégek körútja az ünneplő tömegben. P. az ünnep keretében szimbolikusan is megáldott egy alacsony sorból származó házaspárt, amely ugyanabban az évben ünnepelte aranylakodalmát, továbbá 1000 forintot adományozott a szegényeknek. A kora jelentős személyiségeként méltatott püspök szentségekkel megerősítve, 1858. július 24-én halt meg Nyitrán. Az ottani püspöki sírboltban temették el. A kincstári ügyész és az örökösök megbízásából 1858 őszén készpénzért elárverezték a nyitrai és a mocsonoki rezidenciák ingóságait, például három lovat, lószerszámokat, (dísz)hintókat, porcelán- és üvegtételeket, asztaldíszeket, ezüst evőeszközt, értékes gyűrűket és keresztek, valamint 800 hordó 1823 és 1857 közötti évjáratú bort. A latin nyelvű végrendelet szerint P. rokonságát, főleg a katolikusokat, beleértve a távolabbi ágakat is, még életében megfelelően támogatta, például a rájuk bízott kegyúri plébániák létesítésével és az azokon

megvalósult építkezésekkel, továbbá hat fiú és három lány ösztöndíjazásával. Ezzel szemben a püspökség lakossága, különösen Trencsén vármegyében, igen nagy szegénységgel küzdött a rossz talaj miatt. Ezért örökségének általa adományozható részét bizonyos levonások után egy alapítványra hagyta, amelyet a nyitrai káptalannak kellett igazgatnia. Ennek kamatát a plébánosoknak „szegény és különösen rászoruló, példás és keresztény életvitelű híveknek” kellett kiutalniuk, akiket főként tűzvész, jégeső, árvíz, marhavész és más elemi csapások sújtottak.

- *Művei: Dioecesis Casoviensis acta 1832–1838* (kiadatlan iratgyűjtemény); *Exercitationes oratoriae Emerici Palugyay, Primae Humanitatis Scholae Alumni Semestri 2*, Ujhelyini 1832; *Historia sodalitatum Beatae Mariae Virginis, ac exercitia pietatis sodalitatis Immaculatae Conceptionis Beatae Mariae Virginis in gymnasio trenchiniensi pietate, ac munificentia [...] domini Emerici Palugyay*, Posonii 1855.
- *Források: AAV Archivio della Nunziatura Apostolica in Vienna, bustae & fasciculi: Obolo; Ke slawnému uwádzaňu nagoswítenegšého pána Imricha Palud'aíbo dňa 26. kwetňa roku 1839*, 1839; *Die Gegenwart. Politisch-literarisches Tagsblatt* 7. 4. 1847; *Die Presse* 18. 9. 1850; *Wiener Kirchenzeitung* 20. 1. 1854; *Wiener Zeitung* 11. 1. 1854; 29. és 30. 10. 1858; *Agrarier Zeitung* 8. 1. 1855; *Fremden-Blatt* 20. 11. 1856; *Sion* 7. 11. 1861; *Budapesti Hírlap* 1858. 7. 29., 2.; *Religio* 1858, II, 63, 158, 268; *Diecézna knižnica v Nitre*, h. é. n.
- *Irodalom: ADRIÁNYI, Konkordat; ADRIÁNYI, Bach korszak; CSERENYÉY ISTVÁN, Palugyay Imre püspök és a nyitrai irgalmas nővérek emlékezete*, Nyitra 1911; OSKÁR DUBOVICKÝ–JÁN PODMANICKÝ, *Stará Bystica a okolie*, Bratislava 1998, 105; HC VII–IX; C. HIŠEM, *Palud'ai (Palugyai), Imrich*, LKKOS, 1041; LUKÁCS, *Vatican*; A. PAŽITNÝ, *Imrich Palucký (Palugyai, Palud'ai), biskup zakladateľ kláštorského kostola a Malého seminára*, Významné osobnosti Nitry, III; STRÁNSKY–CSERENYÉY, *Biskupstva nitrianskeho*, 265; SZÖGI, *A nagyszombati... 1802–1850*; TÓTH JÁNOS, *Adatok a nyitrai papnevelde történetéhez*, Nyitra 1905, 51; ZELLIGER, 421.
- KLIEBER, *Bischofslexikon*, 120–123.

VILIAM JUDÁK–RUPERT KLIEBER szócikkét

fordította: SZIRTES ZSÓFIA

lektorálta: TENGELY ADRIENN

III.2.4. OCSKAY ANTAL [OTSCHKAY] (1795–1848)

Kassa, 1839. október 1. – 1848. szeptember 13.

O. 1795. június 5-én született a Sáros vármegyei Bolyáron (Boliarov SK) (más források szerint Pelejtén [Plechotice SK]), Ocskay Imre és Splényi Ignácia gyermekeként. Jómódú vidéki magyar nemesi családból származott, amelynek gyökerei a Csejtéhez (Čachtice SK) közel eső Ocskóhoz (Očkov SK) nyúlnak vissza. Egyik őse, Ocskay László II. Rákóczi Ferenc fejedelem brigadérosaként szolgált a szabadságharcban. O. az elemi iskolát Kassán végezte, majd 16 évesen felvételt nyert az egri szemináriumba. A filozófiát Egerben és Pesten járta ki, teológiai képzésben már a bécsi *Pazmaneum* növendékeként részesült. A felsorolt intézményekben szerzett bizonyítványai O. példás magaviseletéről és kitűnő tanulmányi eredményeiről tanúskodnak. Már bölcséleti képzése első évében, 1813. február 23-án doktori címet szerzett a pesti egyetemen. A teológiát is *summa cum laude* minősítéssel zárta 1817-ben. Mivel tanulmányai befejeztével, 22 évesen még nem érte el a papszenteléshez szükséges korhatárt, 1817. szeptember 7-én előzetesen diakónussá szentelték. Már 1816 őszén felvették az akkor alapított bécsi *Augustineumba*, amelyet alapítója, Jakob Frint után nemsokára *Frintaneumnak* is neveztek. O-t még a kollégiumi időszakban, 1817-ben az egri szeminárium spirituálisává nevezte ki Fischer egri érsek († 1822). Záróvizsgáját szentírástanból és sémi nyelvekből tette le, kitűnő eredménnyel. 1818. augusztus 2-án szentelték pappá a bécsi udvari kápolnában. Szertartói és kúriai jegyzői kinevezésétől függetlenül folytathatta bécsi tanulmányait. 1820. szeptember 7-én teológiai doktorátust szerzett *cum laude* minősítéssel. Az *Augustineum* előjárósága – leszámítva O. német nyelvtudása miatti kezdeti fenntartásait és a záróvizsga során tanúsított túlzott aggodalmaskodása miatti könnyű feddést – részletes kommentárjaiban az évek során O-t minden tekintetben mintaszerűnek ítélte meg. („Még egy ilyen akaraterejű, ilyen pontos, nagy tudású és mélyen vallásos növendéke valószínűleg nem lesz egyhamar az intézetnek.”) Joseph Pletzer tanulmányi igazgató pedig O. esetében egyenesen sajnálatát fejezte ki, amiért magyar nyelvtudása híján nem hallgathatja O. anyanyelvi prédikációit. A *Frintaneumból* hivatalosan 1820. október 3-án lépett ki.

Frint koncepciójához tartozott, hogy a kollégiumi vezetést a monarchia különböző régióiból meghívott papokból állította össze. Ennek megfelelően O. első magyarként a szentírásért felelős tanulmányi igazgató lett. Ezen felül az intézetben patológiát tanított, spirituálisként működött és a könyvtárat igazgatta. Hivatali kötelezettségeinek az udvari kápolnában és a bécsi egyetemen is eleget tett, ahol tovább mélyítette a Biblia könyveiről és az egyházatyákról szerzett ismereteit. A pesti egyetem teológiai kollégiuma 1826. augusztus 25-én állandó tagjává nevezte ki. O. intenzíven részt vett a bécsi társadalmi életben is, síkra szállva az ottani magyar irodalomért. Méltatása jeleként I. Ferenc király nagyváradi kanonokká nevezte ki, párhuzamosan Frint püspöki kinevezésével Sankt Pöltenbe. Noha előléptetése csak a javadalom haszonélvezetére vonatkozott, és O-nak továbbra is Bécsben kellett maradnia, Vurum nagyváradi püspök ragaszkodott O. ünnepélyes formában – hitvallással és esküvel – történő nagyváradi beiktatásához, amelyre 1827. július 29-én került sor. O. ezen kívül valóságos császári udvari káplán lett, miközben továbbra is túlnyomórészt a kollégium ügyeivel foglalkozott. 1832. május 24-én bácsi választott püspökké és a Magyar Királyi Helytartótanács tanácsosává nevezték ki, ezért Budára költözött. 1838. április 14-én a nagyváradi székeskáptalanban közép-szolnoki főesperes lett. Az udvar elismerése 1838. november 22-én, O. kassai püspöki kinevezésével tetőzött, amelyet a Szentszék 1839. február 18-án erősített meg. Székesfehérváron, 1839. augusztus 18-án szentelték püspökké Barkóczy székesfehérvári megyéspüspök vezetésével. Ebből az alkalomból ezer-ezer forintot adományozott a rendek által tetszőlegesen meghatározott jótékony célra Sáros, Zemplén és Abaúj vármegyék részére, mivel az egyházmegye e három vármegye területét foglalta magában. Püspöki székét 1839. október 1-én foglalta el.

Addigi pályafutásának megfelelően O. tekinthető az első kassai „tudós”, „könyvbarát” püspöknek. Terjedelmes pásztorlevelei enciklika jelleget öltöttek; maga is „apostoli leveleknek” nevezte őket. Ezekhez biblikus írásokat (elsősorban Tóbiás és Joel könyvét, Máté evangéliumát és a Timóteusnak írt első levelet), latin egyháztanítók munkáit, a Trienti Zsinat egyházjogi határozatait és a legutóbbi pápák műveit egyaránt felhasználta. Írásaiból tükröződik több itáliai, franciaországi és németországi egyházmegye helyi egyházjogában való jártassága. Fejtegetései kora egyházi és világi hatalmasságai iránti elkötelezett hűségét tükrözik. Ünnepélyes beiktatási beszédében az

őszövétségi Tóbiástól kölcsönzött mottóval lépett hivatali szolgálatába: „És most fiam vésd emlékezetedbe ezeket az utasításokat és ne vesszenek ki szívedből.” (Tób 4,19) Ehhez a mottóhoz a következő évek során újra és újra visszatért. Támogatta a plébániai könyvtárak létesítését. Saját könyvgyűjteménye a jelentős kassai püspöki könyvtár törzsgyűjteménye lett; ennek köteteit a tulajdonos családi címerrel ellátott *ex libris*-e díszíti. O. hagyományosan magas műveltségét tükrözi a kassai egyházmegyei sematizmusok megújítása: ezeket az eredetileg száraz statisztikai formából értékes hírforrássá szerkesztette át. Már az első, O. védnöksége alatt megjelent, 1839. évi sematizmus bevezetője tartalmazott egy terjedelmes összefoglalót az egyházmegye történetéről az alapítástól kezdve, amely a következő években példaszerű, mindmáig értékes adalékokkal szolgáló formát nyert. Kiadta Podhradszky József *Eredeti két magyar krónikáját* (Pest, 1833). A Pray-kódex liturgiai és egyháztörténeti szempontú ismertetését közölte a *Régi Magyar Nyelvmélekek* 1838-ban megjelent I. kötetében (LXXIII–CIV).

Nemesi származása, neveltetése és elismert tudományos tevékenysége O-nak magabiztos fellépést kölcsönzött, amely a püspöki szék méltóságát, egyúttal saját tekintélyét is növelte. Első körlevelében megerősítette elődjének azon intézkedését, amely halál esetén adandó rendkívüli papi feloldozásra adott felhatalmazást. Nagy hangsúlyt fektetett papsága jó képzésére és vallási életére; nem utolsósorban a gyermekekhez szóló prédikációk és katekézis fontosságára hívta fel figyelmüket. Felvette a küzdelmet az alkoholizmussal szemben, amely elsősorban Sáros vármegye dombvidékein és Zemplén vármegye hegyvidéki részén járt komoly következménnyel. Támogatta az ez ellen küzdő mértékletességi egyletek létrehozását, de a helyzetet realisan megítélve, a könnyen előforduló visszaesés miatt nem engedte, hogy a tagok formális, vallási tartalmú esküt tegyenek a belépéskor. A vegyes házasságok akkoriban sokat vitatott kérdésében O. a többi magyarországi püspökhöz hasonlóan az utolsóig kiállt a szigorú katolikus álláspont mellett, visszautasítva a házasságjog liberalizálására törekvő, protestáns modellt követő irányzatot. A magyar püspöki kar kezdeményezésére XVI. Gergely 1841. április 30-i, *Quas vestro* kezdetű brévéjében elítélte azt a Magyarországon elterjedő szokást, amely a gyermekek katolikus nevelésére vonatkozó kielégítő garancia nélkül is lehetővé tette a házasságkötést, és ilyen esetekre a katolikus pap „passzív asszisztenciáját” írta elő. A magyar főrendiház gyűlésén, amelyen Lonovics csanádi püspökkel együtt a katolikus egyház

privilegiumainak legeltökéltebb védelmezőjeként lépett fel, O. javaslatokat tett és kérelmet nyújtott be az addig érvényes házasságjog megőrzése érdekében. Bár összességében nem járt sikerrel, a személye iránti tisztelet által elérte, hogy egyházmegyéje területén a vármegyegyűléseken szavazattöbbség alapján az eredeti szabályozás megtartása mellett döntöttek.

A lakosság nagy részével 1841/42. és 1845. évi kiterjedt bérnakörútjain találkozott. Igyekezett egyházmegyéje minden nemzetiségének igényeit tekintetbe venni. Így a magyar arisztokrata főpap figyelmet szentelt a szlovák anyanyelvű híveknek is. 1846 nagybőjtjének kezdetén elrendelte, hogy Jézus szenvedéstörténetét Knapp Antal (Anton Knapp) esztergomi főegyházmegyes pap fordításában adják elő. A források tanúsága szerint ugyanabban az évben került sor egy ugyancsak Hamulják szerkesztésében kiadott szlovák énekeskönyv széleskörű terjesztésére, amely Holli János (Ján Hollý, 1785–1849), szövegeit tartalmazta Martin Elias megzenésítésében. Hasonlóan törődött magyar és német híveivel. A német anyanyelvű katolikusokra tekintettel a szemináriumban bevezette a német nyelv tanítását.

O. püspökségének utolsó éveiben Kassát több természeti csapás sújtotta. Az 1834. október 15-i nagy földrengést követően a dóm statikáját kisebb rengések tovább rongálták; az 1845. júniusi árvíz ugyancsak kárt okozott a székesegyházban. 1846-ban tűzvész pusztította a város nagy részét; a dómot csak a lakosság félelmet nem ismerő közreműködése menthette meg. 1845–1847-ben pedig óriási éhínség sújtotta a Felvidéket, különösen az északi vármegyéket, benne Sáros vármegyét is.

Az 1848-as forradalom idején, az áprilisi törvények meghozatalakor püspöktársaival együtt felszólalt az 1848. évi 20. tc. tárgyalása kapcsán. Elvben elismerték a bevett vallásfelekezetek közötti egyenjogúságot, mint a modern idők követelményét, de kifogásolták a 3. §-t (amely szerint minden egyházi és iskolai kiadást állami közpénzekből fognak finanszírozni), mivel abban a túlzott állami befolyás veszélyét látták az egyházra nézve. Kifogásaikat azonban nem vették figyelembe és a törvényjavaslat az eredeti szöveggel került elfogadásra, azonban a 3. §-t soha nem sikerült a gyakorlatban életbe léptetni.

O. élete utolsó heteit Budán töltötte, ahol aktívan részt vett a magyar országgyűlés ülésein. Itt hunyt el 1848. szeptember 13-án az irgalmasrendiek kolostorában, majd 1848. szeptember 16-án temették el a budai ferences

templomban. Kassai káptalani helynöknek König János (Johann König) kanonokot választották meg, aki a forradalmi események miatt azonban csak 1850. október 6-ig maradt hivatalában.

• *Művei*: *Beszéd. mellyel fens. nádor és örökös főispán [...] Pest vármegyének 1836 [...] idvezlette*, Budapest 1837; *Carmen [...] dni Josephi Siskovics [...] dum officium supremi comitis Veröczensis [...] introducetur*, Osijek 1842; *Örömdal, melyet [...] Czindery László [...] Vásvármegye főispányi [...] székébe tartott [...]*, Pécs 1842; *Lipsanologia de sacris reliquiis* [Kézirat]; *Circulares Dioecesis Cassoviensis*, Cassoviae 1838–1848. • *Források*: AAK Episcopalia; DAW Frintaneum, Protokolle des Priesterkollegs St. Augustin; *Wiener Zeitung* 7. 5. 1838; *Vereinigter Ofner-Pester Zeitung* 22. 12. 1839; *Der Adler* 25. 3. 1840; *Vereingte Laibacher Zeitung* 22. 12. 1846; PAUER JÁNOS, *Az egyházi rend érdemei*, Székesfejérvár 1847, 432, 467, 471. • *Irodalom*: ČIŽMÁR, *Košickí biskupi*, 123–136; FAZEKAS, *A bécsi Pázmáneum... ballgatói*; HC VII–IX; HERMANN EGYED, *A Katolikus Egyház története Magyarországon 1914-ig*, München 1973, 422; LKKOS, 1001; PÁL MÁNY BÉLA (szerk.), *Az 1848–1849. évi első népképviseleti országgyűlés történeti almanachja*, Budapest 2002; SARNYAI CSABA MÁTÉ, *Polgári állam és katolikus egyház*, Budapest 2002; SBS IV, 319; *Schem. Cassovien*. 1899, 7; SZÉCHY KÁROLY, A Pray-codex ügyében, Irodalomtörténei Közlemények 5 (1895) 1: 1–23; SZOKOLSZKY, *Kassai püspökség*, 57–74; TUSOR, *A bécsi Frintaneum tagjai*, 209–224 és *A bécsi Augustineum*, 32–43; ZAKAR PÉTER, *Mértékletességi egyesületek a kassai egyházmegyében az 1840-es években*, Nemesi és polgári szerepek, reprezentáció és interpretáció (szerk. Balogh Judit–Pap József), Eger 2016, 215–227; ZAKAR PÉTER, *Kassai egyházmegyes papok az 1848–49-es szabadságharcban*, A híd, ami összeköt. Ünnepi tanulmányok Kovács István 75. születésnapjára. 1848–1849 és a magyar–lengyel kapcsolatok története a XIX–XX. században (szerk. Seres Attila), Budapest 2020, 159–187; PETER ZUBKO, *150 rokov od smrti biskupa Antona Ocskaya († 13. 9. 1848)*, 750. výročie cirkevnej organizácie na území dnešnej Košickej arcidiecézy (szerk. Michal Vaško), Košice 1998, Prešov–Košice 1999, 130–137; ZUBKO, *Košickej cirkvi*; ZUBKO–HROMJÁK, *Košickí biskupi*, 12–13.

• KLIEBER, *Bischofslexikon*, 500–503.

PETER ZUBKO–RUPERT KLIEBER szócikkét

fordította: SZIRTES ZSÓFIA

lektorálta: TENGELY ADRIENN

III.2.5. KUNSZT JÓZSEF (KUNST) (1790–1866)

Kassa, 1850. október 6. – 1852. március 15.

Kalocsa-Bács, 1852. június 15. – 1866. január 5.

1790. június 28-án született az Árva vármegyei Zubrohlaván (SK) Josef Kunst és Anna Maria Wolff szülőktől, szegényes, de rendezett viszonyok közé. Legalább három testvére volt, feltehetőleg ő volt a legidősebb. Anyakönyve szerint apja német származású (*ex Germania*), és az 1788. évi házasságkötéskor foglalkozására nézve *limator* (köszörűs, esztergályos) volt. Hét évvel később, a negyedik gyermek keresztelésekor már *dominus*ként (úr) jegyezték be, ami társadalmi felemelkedésére utalhat. Anyja Magyarországról (*ex Hungaria*) származott és a házasságkötéskor *neophytaként* (újonnan megkeresztelt) jegyezték be, ami zsidó származására utalhat. K. a gimnázium alsóbb osztályait Komáromban, a felsőbb osztályokat Budán végezte, majd felvételt nyert az esztergomi főegyházmegye nagyszombati szemináriumába. 1807-ben a pozsonyi *Emericanumba* küldték, majd 1808-ban Nagyszombatban elkezdte a filozófiát. 1810-től a bécsi *Pazmaneum* növendéke lett. 1813. augusztus 8-án szentelték pappá Bécsben Sigismund Hohenwart († 1820) érsek magánkápolnájában. Ezt követően Drégelypalánkon káplán, ahol előjárója a későbbi kalocsai érsek, Nádasdy Ferenc volt. 1814-ben nagybátyja, Kovalik János († 1821) érseki helynök, helytartótanácsos és választott püspök levéltárossá nevezte ki, majd 1816-ban szentszéki jegyző lett. 1821-től 1833-ig a *Pazmaneum* vicerektora, majd a rektori szék üresedése alatt (1825–1931 között) vicerekorként (alkormányzóként) vitte tovább az ügyeket. Közben 1824-ben pozsonyi kanonok, majd 1833-ban a *Pazmaneum* rektora lett. 13 éves vezetői működése idején, 1839-ben magyar irodalmi iskola jött létre az intézményben, amely 1848-ig működött. Az egyházi ranglétrán előrelépve 1836-ban esztergomi kanonok, 1840-ben sasvári (Šaštín-Stráže SK) főesperes lett. 1833-ban a Boldogságos Szűzről nevezett veszprémvölgyi címzetes apát, 1844-ben esztergom-szentistváni prépost lett. 1845-ben általános helynöki kinevezést nyert, ekkor áttelepült Esztergomba.

Kopácsy primás 1847-ben bekövetkezett halála után a székeskáptalan K-t választotta helynökévé. Ferdinánd király 1848. február 17-én pharosi választott püspökké nevezte ki. A magyar forradalom idején K. Bécsbe menekült. Scitovszky hercegprimás 1850. januári székfoglalását követően az 57

éves K-t általános helynökké tette meg, majd nem sokkal később Leo Thun kultuszminiszter számára az 1848 óta üresedésben lévő kassai püspöki székbe ajánlotta őt. Felhozta K. mellett „tudományos, lelki és erkölcsi” alkalmasságát, a szükséges nyelvek (szlovák, német, magyar) ismeretét, adminisztratív tapasztalatait, valamint „a magyar lázadás idején a törvényes kormányzat iránti kipróbált hűségét”. Ferenc József 1850. április 2-án (a kinevező oklevél dátuma; néhány adattár tévesen más dátumot hoz) nevezte ki, melyet Róma május 20-án erősített meg. Augusztus 25-én szentelte püspökké Esztergomban a hercegprímás, Palugyai nyitrai és Haulik zágrábi püspök segédletével. Ünnepélyes kassai székfoglalójára 1850. október 6-án került sor. A hercegprímás már egy évvel később javasolta a kalocsai érseki székbe Karner győri püspök mellett, miközben a többi jelöltet – Hám, Palugyai és Haulik főpásztorokat – túl idősnek tartotta és úgy vélte, nem volnának készek a váltásra. Bartakovics egri érsek is K-t javasolta, felhozta szláv nyelvismeretét, ami Karner esetében hiányzott. A király, miután Albert főherceg véleményét is kikérte, követte a hercegprímás Thun kultuszminiszter által is támogatott javaslatát, és K-t 1851. november 30-án kalocsai érsekké nevezte ki. IX. Pius 1852. március 15-én erősítette meg az áthelyezést. Ugyanabban az évben titkos tanácsosi kinevezést kapott, hogy „a többi püspökhöz ’igazítsák’”, majd június 15-én került sor beiktatására. Az egyháztartományt erősen megviselték az előző évek forrongásai, három évig papszentelésre sem került sor. Michele Viale-Prelà nuncius már augusztusban elismerően nyilatkozott K-ról Rómának: „minden tekintetben kiváló, jámbor és buzgó, energikus és teljesen elkötelezett a Szentszék irányában” (*„egregio in ogni riguardo, pio, zelante, energico e sommamente devoto alla S. Sede”*). Különösen K-nak a lelki élet fellendítését célzó népmissziók lefolytatására irányuló tervét méltatta.

K. érsekségének jelentősége elsősorban az oktatásügy – különösen a lányoktatás – megszervezésében mutatkozott meg, ezzel Kalocsát a Dél-Alföld, illetve az Alföld oktatási központjává tette meg. 1860-ban Kalocsára hívta az iskolanővéreket, és biztosította számukra egy zárda és a hozzá tartozó templom, valamint egy nevelőintézet működtetését. Megalapította a Miasszonyunkról Nevezett Szegény Kalocsai Iskolanővérek Társulatát, amely idővel oktatási intézményeket létesített az óvodától kezdve a polgári iskolai tanítóképzőig. K. meghatározó intézkedése volt, hogy jezsuitákra bízta a gimnázium és a hozzá tartozó *Stephaneum* konviktus vezetését, és a szerzetesek számára új épületet és templomot létesített.

Megalapította az érseki tanítóképzőt. Alapot hozott létre kisszeminárium megalapítására. Mélyreható reformokat vezetett be a szemináriumban, melynek épületét új, nagyobb kápolnával bővítette ki. 1863-ban, Zágráb metropolitai rangra emelését követően kisebb lett érseki tartományában zsinatot tartott. Nagy összegekkel támogatott alapítványokat és különféle közügyeket, például a szegény papok alapját (40 ezer forinttal) és a papi nyugdíjalapot, de hozzájárult a Magyar Tudományos Akadémia épületéhez és alapjához, valamint a Schleswig-Holstein-i háború költségeihez is (10 ezer – 10 ezer forinttal). Jelentős ráfordítással támogatta az olasz egysémozgalommal szemben védekező harcot folytató pápát. A székesegyház berendezését új főoltárral gazdagította, amelynek vallásos-hazafias programját K. elképzelésének megfelelően Carl Roesner osztrák építész és Leopold Kupelwieser festő kivitelezte. Az oltárkép, melyen többek között a királyi korona Szent István által Szűz Máriának történő felajánlását jeleníti meg, a Szent Korona 1853. évi megtalálására utalt. A bécsi művészeti akadémia két tagja Josef Dobiaschowskyval együtt a két fent nevezett, újonnan épített rendi templom kialakításában is részt vett. Az egykorú kimutatások szerint K. hozzávetőleg egymillió forintot áldozott jótékony, egyházi és hazafias célokra.

1865 áprilisában a Hétszemélyes Tábla társbírájává nevezték ki, esküjét júniusban tette le. Az ekkor 75 éves, különféle állami kitüntetések elnyert K. december elején Pestre utazott az országgyűlésre, ahol azonban 1866. január 5-én szélhűdés következtében elhunyt. Holttestét Kalocsára szállították és a székesegyházban temették el. Földi maradványait a 20. század elején áthelyezték a székesegyházban újonnan létesített sírboltba. A megemlékezések méltatták kiemelkedő kötelességtudatát, de „szigorú igazságosságát” is, amely „szelidséggel párosult”. Kritikusabb hangok megállapították, hogy „szíve mélyén német” volt és közismert jótékonyága ellenére „kevésbé volt népszerű”. A nekrológ szerint „nem volt olyan vallásos egyesület vagy alapítvány közel az egész földkerekségen”, amelyet ne támogatott volna a már 1859-ben megfogalmazott végrendeletében. Kiterjedt például az érsekség női kongregációira, iskolákra és egyesületekre, istentiszteletekre és egyéb célokra. Hagyatéka nagy részét a szemináriumra és szegény diákok ösztöndíjára áldozta. K. iskolatámogató tevékenységére a Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegye 2001 óta a Kunszt József Díjjal emlékezik meg, amellyel a kiemelkedő pedagógiai tevékenységet folytatókat jutalmazza.

• *Művei: Wohltätigkeit des christlichen Priesterthums für die gesammte Menschheit*, Pressburg 1816; *Sermo Pastoralis [...] occasione Canonicae suae in Sedem Episcopalem introductionis*, Strigonii 1850; *Kunszt József kassai püspök körlevele*, Kassa 1850; *Kunszt József kalocsai érsek körlevele*, Kalocsa 1852; *Sermo pastoralis [...] occasione Canonicae suae in Sedem Archiepiscopalem introductionis*, Cassoviae 1852; *Josephi Kunszt Archiepiscopi Colocensis, vigore cujus pro recuperata Regni constitutione Eucharistia devotio celebranda*, Pestini 1867. • *Források*: AAV Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, 251; AAV Archivio della Nunziatura Apostolica in Vienna, bustae & fasciculi: Obolo; KFL Kalocsai Érseki Levéltár, Konzisztórium-i jegyzőkönyvek, Érseki Hivatal iktatókönyvei (I.1.e. A), 54; KFL Gyűjtemények, Oklevéltár, Újkori oklevelek, Érseki perszonális oklevelek (VIII.1.b.1.), Kunszt József; Zubrohlava plébánia anyakönyvei; *Liber Beneficiorum Ecclesiasticorum*, Az esztergomi érsekségben 1699-től vezetett javadalom-jegyzék, Kézirat, PL, 425; *Wiener Zeitung* 14. 4. 1857; *Das Vaterland* 9. 2. 1866 (nekrológ); *Fremdenblatt* 30. 1. 1866 (nekrológ). • *Irodalom*: FAZEKAS, *A bécsi Pázmáneum... hallgatói*; FAZEKAS–BEKE, *A bécsi Pázmáneum*; GAMS, *Series episcoporum*; HC VIII, 189, 215; KOLLÁNYI, 456–457; LAKATOS, *Történeti sematizmus*; MENDLIK, IX. Pius, 79, 113; MKL VII, 549–550; MS 1886, 824; *Schem. Colocen.* 1975, 29; SZÖGI, *A nagyszombati... 1802–1850*; SZINNYEI, VII, 505–507; WINKLER, *Történeti összefoglalás*, 43–45; WINKLER PÁL, *A kalocsai érseki főszékesegyház története 1010-től napjainkig*, Kalocsa 1929, 134; WINKLER, *A papnevelés*, 33–36; ZELLIGER, 279.

• KLIEBER, *Bischofslexikon*, 314–318.

TÓTH TAMÁS

III.2.6. FÁBRY IGNÁC (1792–1867)

Kassa, 1852. november 30. – 1867. június 24.

F. 1792. július 24-én született a Zemplén vármegyei Sátoraljaújhelyen, Fábry Ignác hivatalnok és Dely Terézia gyermekeként. Az elemi iskolát szülővárosában, a piaristáknál végezte, majd a kassai gimnázium diákja lett. 1807-ben felvételt nyert a kassai szemináriumba; ott végezte a képzés bölcséleti részét. Teológiai képzésben a pesti Központi Szeminárium hallgatójaként részesült, amelyet 21 évesen, 1813. szeptember 1-én teológiai doktorátussal zárt. Disszertációja nyomtatásban is megjelent. A szentelési korhatár eléréséig Szabó püspököt szertartóként és levéltárosként szolgálta. 1815. augusztus 1-én szentelték pappá. 1817-ben püspöki titkár lett, majd 1818-ban az

egyházmegye szervezésében tett szolgálatai elismeréseként püspöki tanácsossá léptették elő. Szabó püspök halála után annak utódja, Cseh – aki fontos ügyekben maga is igénybe vette F. segítségét – Monok plébánosává nevezte ki. (Ott született Kossuth Lajos 1802-ben.) Ottani működése (1821–1834) során iskolát alapított, amely nem sokkal később az egyházmegye egyik legjobb tanintézménye lett.

Az 1834-ben csanádi ordináriussá előléptetett és akkoriban Temesváron székelő Lonovics püspök arra kérte kassai kollégáját, Palugyait, hogy engedje át hozzá, és új egyházmegyéje számára inkardinálhassa F-t, akit azután püspöki aulája igazgatójává tett meg. Lonovics ismételten méltatta F. szorgalmát és okosságát, amely újabb kitüntetések és kinevezéseket vont maga után: 1835-ben a csanádi székeskáptalan éneklőkanonokja, 1836-ban Szent Mártonról nevezett bulcsi címzetes apát és zsinati vizsgáló, 1838-ban olvasókanonok, valamint a csanádi káptalan jószágkormányzója és a vallási alapítványok kezelője, 1843-ban bosoni (Bosznia) választott püspök, 1848–1852 között általános helynök volt. 1840-ben F. Lonovicsot Rómába kísérte a vegyes házasságok ügyében folytatott tárgyalásokra, amelynek során személye ismert lett a Szentszéken, és betekintést nyert az ottani szokásokba. Még ugyanabban az évben a rozsnyói püspöki szék egyik várományosa volt. Mivel Lonovics püspök a magyar országgyűléseken való részvétele miatt gyakran nem tartózkodott egyházmegyéjében, annak igazgatása nagyrészt F. feladata volt. Mindezen kötelezettségein felül 1847–1849 között a nagyváradi tankerület egyházi iskoláinak felügyelőjeként is tevékenykedett. E minőségében 1848. június 19-én tagja lett annak a bizottságnak, amely az elemi és középiskolák hitoktatását, valamint a teológiai képzést készült újjászervezni; az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc azonban idő előtt megszakította e munkálatokat. A visszavonultan élő, de a Habsburg-ház iránti hűségét nyíltan megvalló F-t 1849-ben Temesváron letartóztatták, majd három hónapig Nagyváradon fogva tartották. „Szerb kémnek” nyilvánították és halálra ítélték. Egykorú jelentések szerint az ítélet végrehajtásától egyetlen szavazattöbbséggel menekült meg.

Lonovics püspök vitatott eltávolítása után régi fő munkatársa, F. lett a csanádi püspöki szék várományosa. Viale-Prelà nuncius igen jó véleménnyel volt róla „a legméltóbb... egyaránt kiemelkedik jámborsága, buzgósa és tudása miatt, a legméltóbb egyháziak egyike egész Magyarországon” („ecclesias-

tico degnissimo... distinto per pietà, per zelo e dottrina, ed uno degli ecclesiastici più degni di tutta l'Ungheria). A kormány által megkérdezett Nádasdy kalocsai érsek is első helyen jelölte F-t. Leo Thun kultuszminiszter azonban úgy vélte, hogy F. „nem rendelkezik a szükséges jellemszilárdsággal”, mivel nehéz időszakban lemondott általános helynöki hivataláról. F. később a Kalocsára áthelyezett kassai főpásztor, Kunszt hivatali utódjaként is felmerült. A prímás és az egyháztartomány további három ordináriusa összesen 11 papot nevezett meg méltó jelöltként. Leginkább a már 60 éves F-t javasolták; mellette szólt „példás életvitele”, a régió három nyelvének ismerete, valamint helyi és személyes kapcsolatai. Az ideiglenes helytartó, Albert főherceg ezen felül F. „állhatatos hűségét” méltatta, „amely az áldatlan forradalmi zavargások során kiállta a tűzpróbát”, és azon kevesek közé sorolta, akik összekötik „az erőt, a tudományt és a jóakaratot”. A király F-t 1852. február 5-én nevezte ki püspökké; a kinevezést a Szentszék 1852. szeptember 27-én erősítette meg. Amikor a káptalani helynökké választott Szolcsányi Ádám kanonok októberben súlyosan megbetegedett, a káptalan felkérte a deszignált püspököt, hogy az egyházmegyét püspökké szenteléséig káptalani helynökként vezesse. F. ebben a bizalom megnyilvánulását látta, és 1852. október 21-én elfogadta a káptalan választását. Ugyanabban az évben, november 30-án szentelte püspökké Bartakovics egri érsek a kassai székesegyházban Kollárcsik rozsnyói és Gaganecz eperjesi görögkatolikus püspök közreműködésével.

F. hivatali működése során szemmel láthatóan a „jozefinista hivatalnok”-ról kialakított ideálhoz igazodott. Közvetlenül kassai hivatalba lépése után szembe kellett néznie a Bánátba vezető kivándorlási hullámmal, amelynek során egész családok, illetve rokonságok tartottak az „ígéret földjére”. A kivándorlás lehetséges következményeit felmérve a Helytartótanács arra kérte az egyházi hatóságokat, hogy a papság segítségével tegyenek ellene. Az ezt követő intézkedések azonban inkább ellentétes hatást váltottak ki: az egyházi hatóságok azt a szemrehányást kapták, hogy a nagybirtokosok érdekeit képviselik. A helyzetet végül csak katonai beavatkozással lehetett fokozatosan rendezni. F. ettől kezdve elsődleges kötelességének tekintette, hogy egyházlátogatások által alapos betekintést nyerjen papsága és hívei helyzetébe. Három éves szakaszokban (1853/1855/1857) beutazta Abaúj (1853), Zemplén (1855) és Sáros (1857) vármegyéket. Vizitációja eredményeként többek között újrászabályozta az

egyházi alapítványok, a könyvelés és a plébániai leltárak nyilvántartását. Ezenkívül minden papot felkért, hogy kérdőívek segítségével adjon felvilágosítást személyes helyzetéről.

F. püspöksége idején számos egyházi épület felújítására és 31 templom építésére került sor. A legnagyobb felújítási munkálatokat a kassai Szent Erzsébet-székesegyházon végezték, amelyet az építészettörténetben Fábry-restaurálásként (1857–1863) tartanak számon. A székesegyház 1834-ben földrengés, majd 1845-ben felhőszakadás utáni pusztító árvíz miatt nagy kárt szenvedett. F-nak sikerült megállapodnia a várossal mint főkegyúrral a nagyszabású terv finanszírozásáról, amely évente 4–6 ezer forintot tett ki. Ezen felül az újonnan alapított Szent Erzsébet-egylet gyűjtésekből származó jelentős összeggel (összesen 16 ezer forinttal) támogatta a felújítást. A király 1857. augusztus 31-én meglátogatta a kassai székesegyházat. F-t a jól javadalmazó Zselicszentjakab apátjává nevezte ki, amelynek jövedelméből F. 100 ezer forintot áldozott a felújításra. A munkálatokban részt vett Gerster Károly pesti építőmester, Marschalkó János szobrász, Klimkovics Ferenc festő, valamint Henszlmann Imre művészettörténész és műemlékvédelmi szakember. Az építkezés során a dómot majolika tetővel látták el. Csak F. halála után derült ki, hogy a munkálatok nem folytak szakszerűen, ezért az épület statikáját erősen befolyásolták.

F. különös figyelmet szentelt az egyházi iskoláknak. Kezdeményezésére 1856-ban a miskolci tanítóképzőt Kassára helyezték. 1860-ban a város orsolyita kolostora mellé tanítónőképzőt építtetett. Mindemellett szerzetesi iskolák létesítését kezdeményezte Bártfán (Bardejov SK), Sárospatakon és Sátoraljaújhelyen. Jövedelméből mintegy 90 ezer forintot fordított az oktatásügyre. Ezen felül nagy figyelmet szentelt a különféle új vallási egyleteknek, kezdeményezésére hitbuzgalmi jellegű Rózsafüzér Társulatok és a moldvai magyarság támogatását célzó Szent László Társulatok alakultak. Püspökhöz szokatlan módon minden reggel 7-kor maga tartott szentmisét a kassai dómban. Egykorú adatok szerint összesen több mint 15 ezer forintot adott ki jótékony célra. Scitovszky János prímás javaslatára F. 1855-ben kérelmezte Rómában a kassai vértanúk nyilvános tiszteletének engedélyezését. A Szentszék ehhez gyógyulási csodák dokumentációját kérte tőle, amelyet 1863-ban nyújtott be. Az illetékes kongregáció megerősítette Kőrösi Márk esztergomi kanonok, valamint Pongrácz István és Grodecz Meny-

hért jezsuita szerzetesek 1619. évi vértanúságát, akiket Bethlen Gábor erdélyi fejedelem első hadjárata idején Rákóczy György református katonái zavaros körülmények között kivégeztek (boldoggá avatásuk: 1905, szentté avatásuk: 1995).

Eredményei ellenére F. valószínűleg nem volt megelégedve kassai helyzetével, ugyanis 1859-ben kinevezését kérte a hatóságoktól a kicsi, de jól javadalmazó, megüresedett nyitrai püspöki székbe.

F. az évek során püspöktársaihoz hasonlóan számos kitüntetést és címet nyert el; 1863-ban megkapta a pesti egyetem teológiai karának diplomáját. Aranymiséjét még jó egészségi állapotban mutatta be 1865. október 15-én, nem sokkal később azonban hirtelen megvakult, megnémult és mozgásképtelenné vált. Akadályozottsága ellenére azonban továbbra is érdeklődött egyházmegyéje történései iránt, mígnem szenvedéseitől 1867. június 24-én Kassán a halál megszabadította. Július 1-én temették el a kassai székesegyházban, ahol a szertartást Bartakovics egri érsek vezette. A halála első évfordulóján leleplezett epitáfium tudós, igazságos, szerény, türelmes, egyenes és adakozó püspökként emlékezik meg róla.

• *Művei*: *Theses ex universa theologia [...] suscepit Ignatius Fábri Dioecesis Cassoviensis in seminario generali Pestiensis alumnus, theologiae auditor emeritus*, Pestini 1813; *Die Restauration des Elisabeth-Domes zu Kaschau*, Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale IV (1859) 8: 201–203; *Circulares Dioecesis Cassoviensis*, Cassoviae 1852–1867 (körlevelek). • *Források*: AAK Episcopalia; ÖStA HHStA Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, Vorträge; *Oesterreichischer Volksfreund* 27. 10. 1849; *Religio* 1865. II. 11: 86–88; PALÁSTHY PÁL, *Gyászbeszéd F. kassai pp. temetése alkalmával*; Pest 1867; *Egyházi Lapok* 1–2 (1867–1868) 254. • *Irodalom*: ADRIÁNYI, *Bach korszak*, 57–58, 62; ADRIÁNYI, *Vaticanium*; BLS II, 473; ČIŽMÁR, *Košickí biskupi*, 151–163; HC VII–IX; LUKÁCS, *Vatican*; LKKOS, 315–316; SBS II, 42–43; *Schem. Cassovien.* 1899, 8; SZINNYEI, III. 48; SZOKOLSZKY, *Kassai püspökség*, 85–111; ZUBKO, *Košickéj cirkvi*; ZUBKO–HROMJÁK, *Košickí biskupi*, 15–17.

• KLIEBER, *Bischofslexikon*, 503–507.

PETER ZUBKO–RUPERT KLIEBER szócikkét

fordította: SZIRTES ZSÓFIA

lektorálta: TENGELY ADRIENN

III.2.7. PERGER JÁNOS (1819–1876)

Kassa, 1868. június 28. – 1876. április 5.

P. 1819. március 7-én született a Zemplén vármegyei Csertészen (ma Čertižné SK), német eredetű családba. Apja, az először tisztként, majd hivatalnokként szolgáló Perger Ádám, nyugdíjazását követően családjával Ungvárra költözött. P. itt járta ki az elemi iskolát és a gimnáziumot. Életrajzi adatok szerint apja a mértékletesség és az önfegyelem tekintetében egész életére kihatott. P. 1836-ban belépett az egri szemináriumba. 1842. július 27-én szentelte pappá Rajner Károly segédpüspök, az egri káptalan nagyprépostja. Már papnövendékként házassági kérdésekkel foglalkozó cikket tett közzé 1841-ben a *Religio és Nevelés* című folyóiratban. P. 1842-ben a nagykállói plébánia káplánja, majd 1844/45-től az egri szeminárium tanulmányi prefektusa és a líceumban az egyházjog tanára lett. Visszatérve a lelkipásztori szolgálatba, Pyrker érsek 1845-ben Nyíregyháza plébánosává nevezte ki. 1852-ben, 33 évesen esperes lett. 1858-ban elnyerte a Keresztelő Szent Jánosról nevezett hunfalvi címzetes prépostságot, 1859-ben kinevezést kapott az egri káptalanba, ahol főesperes, egyúttal pedig birtokigazgató volt. Ezekben az években számos, túlnyomórészt politikai témájú cikket közölt, többek között a *Budapesti Híradó*, a *Családi Lapok*, az *Egri Egyházmegyei Közlöny*, a *Figyelmező*, a *Nemzeti Újság*, a *Nevelés*, a *Pázmány füzetek* és más folyóiratok hasábjain. Részt vett az 1859–1876 között a Szent István Társulat kiadásában megjelenő 13 kötetes *Egyetemes Magyar Enciklopédia* szerkesztésében. 1862-ben egy papokhoz betörő tolvajbanda áldozata lett, mintegy 1500 forint értékben loptak el tőle ékszereket és értékpapírt, amelyet a lakásában őrzött.

1867. július végén az első magyar vallás- és közoktatásügyi miniszter, Eötvös József előterjesztésében az egri érsek javaslatát követve Lévy Sándor címzetes püspököt († 1873) javasolta a megüresedett kassai püspöki székre. Az uralkodói kabinetiroda „rövid úton” tájékozódott Simor prímásnál, amelynek alapján kétséget támasztott a jelölt megfelelő életvitelével szemben, mivel a prímásnál tett névtelen feljelentések alkoholizmussal vádolták. Ennek következményeként I. Ferenc József a Simor által javasolt, eredetileg a harmadik helyre jelölt P-t nevezte ki. A melléte felhozott érvek szerint P. „tanult, tiszta erkölcsű”, „szépen ír és kiválóan beszél”. Emellett

művelt és ismeri a kassai egyházmegyében beszélt nyelveket.” A kinevezés 1868. január 10-én, a szentszéki megerősítés 1868. március 13-án kelt. P-t 1868. június 28-án szentelte püspökké a kassai székesegyházban Bartakovics egri érsek, Gaganecz József eperjesi görögkatolikus püspök és Máriássy Gábor egri segédpüspök. Székfoglaló beszédében P. új hivatalát a „*Diligite invicem*” („szeressétek egymást”) bibliai idézetnek szentelte, mivel a monarchia szellemi-lelki viszonyait az 1867. évi kiegyezést követően igen pesszimizmusról ítélte meg, és arra törekedett, hogy az egyház részéről javítson a helyzeten. 1868-ban jövedelmei kiegészítésére elődjéhez hasonlóan ő is megkapta a jól dotált zselicszentjakabi apáti címet és javadalmat. Püspöki működése kezdetén megerősített minden, elődei által kibocsátott felhatalmazást és privilégiumot. Törekedett arra, hogy a papsággal jó kapcsolatot tartson fenn, és a következő években a püspökség minden esperességét meglátogatta.

P. a Szentszékkal szembeni feltétlen hűségéről tett tanúbizonyságot, ezért 1868-ban pápai trónállói kinevezést nyert. 1869-ben *ad limina*-látogatást tett Rómában, részt vett az I. Vatikáni Zsinat megnyitóján és több ülésén, de nem szólalt fel. Danilovics Mihály kassai kanonok tanácsadóként, valamint személyi titkára, Dessewffy Sándor (1890-től csanádi püspök) kísérte el. A Monarchia legtöbb püspökéhez hasonlóan a pápai tévedhetetlenség dogmává nyilvánítását nem tartotta időszerűnek, nem utolsó sorban a Magyarországon uralkodó aktuális társadalompolitikai helyzet miatt. Ő is aláírta azt az 1870. január 12-én kelt beadványt, amely arra akarta rábírni a pápát, hogy vonja vissza tervét a zsinat programjából. P. ahhoz a tíz magyar püspökhöz tartozott, akik május 4-én határozottan visszautasították a zsinat által a pápaság kérdésében tett előterjesztést. Ezt követően Bíró és Zalka püspökökkel együtt a püspökök hivatali jogkörére vonatkozó passzusokat követelt. Sok más zsinati atyához hasonlóan ő sem vett részt az 1870. július 17-i ünnepélyes ülésén, hogy ne kelljen a pápa jelenlétében megismételnie a július 12-i előzetes szavazáson tett nemleges szavazatát (*non placet*). P. a határozathozatal után azonban azonnal „megadta” magát és már megérkezésekor az új dogmák elfogadására kötelezte a pályaudvaron elébe járuló káptalant, a papságot és a híveket. 1871. április 24-én IX. Piusnak írt személyes levelében írásban is kinyilvánította, hogy elismeri a határozatokat, majd májusban minden plébániának megküldte a kinyomtatott zsinati dokumentumokat. Személyes lekötelezettje maradt a pápának: 1869-ben például a püspökség

nevében jelentős összeget küldött számára hozzájárulásul az olasz állam elleni védekező harchoz, az Egyházi Állam elvesztését követően pedig rendszeresen buzdította a híveket, hogy imádkozzanak a pápáért.

Szűkebb és tágabb pátriájában P. minden síkon kiállt az egyház jogaiért és privilégiumaiért. Támogatta az egyházmegye katolikus sajtóját, amely P. püspöksége idején még versenyre tudott kelni „liberális” konkurenciájával. Ennek megfelelően alapítvánnyal biztosította a kassai líceum teológiai professzora, Répászky József által alapított újság, a *Katholikus Világ* anyagi hátterét és a papságot együttműködésre szólította fel. A plébániák és papok többnyire igen nehéz helyzetére való tekintettel nyugdíjalapot hozott létre, és elrendelte, hogy annak kamatából a 71. évüket betöltött papok részesüljenek. Az 1869. január 27–28-án összehívott egyházmegyei zsinat többek között arról határozott, hogy minden pap jövedelme egy százalékát köteles átengedni e nyugdíjalapnak, amely ezáltal a nyugalmazott papok számára évi 200–300 forint nyugdíjat biztosított. Emellett egyházmegyei papi gyűlést szervezett. P. nagy hangsúlyt helyezett a plébániák rendezett könyvvitelére, az egyházi épületek – iskolák és templomok – biztosítására, és rendezte a püspökség birtokviszonyait. Az 1868. évi népiskolai törvény (1868. évi 38. tc.) megszavazása után arra törekedett, hogy az egyházi iskolákat az államiakéval egy szinten tartsa, ezért magasabb követelményeket támasztott az ott alkalmazásban álló tanítókkal és hitoktatókkal szemben. Elrendelte más egyházmegyékhez hasonlóan a katolikus iskolák ügyeinek intézésére a helyi iskolaszékek megszervezését. Az elődje, Fábry által építtetett kassai tanítóképző intézetet új szárnyalattal bővítette ki. Amikor több kassai egyházi iskolát átvett az állam, az érintett diákok hitoktatását tüntetőleg a székesegyházba helyezte át, és olykor maga is részt vett az oktatásban, ezzel magára vonva a helyi liberális sajtó erőteljes kritikáját.

P. az uralkodóház iránti töretlen hűsége ellenére az 1867. évi kiegyezés után nyíltan kinyilvánította magyar hazafias érzelmeit. Támogatta a katolikus egyháznak az államtól való függetlenítését célzó katolikus autonómia megvalósítását, 1869-ben a hercegprímás megbízásából ő fogalmazta meg az I. Autonómia Kongresszus összehívására vonatkozó felhívást. A szlovák és a német nyelvvel szemben egyértelműen a magyart részesítette előnyben. A törekvés első célpontja a kassai orsolyiták német nyelvű lányintézete lett. 1869-től a székesegyházban mondott szentbeszédnek elsődleges nyelve a magyar lett és a falusi iskolákban is bevezette a magyar nyelv tanítását. A tudó-

sítások szerint halálos ágyánál mondott utolsó szavaival a jelenlévő papokat hazafiasságra és hűségre intette: „Szeressétek hazátokat, mint édesanyátokat... Tiszteljétek a törvényt és a királyt, és maradjatok az uralkodóházzal szoros kapcsolatban. Magyarország sorsa elválaszthatatlan az uralkodó királyi család sorsától...”.

Egykorú vélemények szerint P. kifejezetten jótékony volt: alig volt olyan ügy, amelyet ne támogatott volna. Szerény életmódját némely kortársa rangon alulinak minősítette. P. halála előtt nem sokkal jelentős összeget áldozott az egyházmegye tanintézeteire, például 54 ezer forintot az egri iskolák, 10 ezer forintot az eperjesi lányiskola, 5–5 ezer forintot a bártfai, szebeni és újházi lányiskolák javára, és a szükséges tőkét a káptalan rendelkezésére bocsátotta. Utolsó intézkedései az 1875-ben pusztító vihar sújtotta székesegyházzal kapcsolatos munkálatokra vonatkoztak. A P. elődje, Fábrý alatti nagy felújítás a súlyos statikai hiányosságokra ugyanis csak látszatintézkedéseket tett. P. még a véleményezés fázisában megoldást keresett az ismételten szükséges finanszírozásra. Elődjéhez hasonlóan neki is a zselicszentjakabi apátság jövedelmét ígérték e célra, amelyet azonban nem tartott elegendőnek terve kivitelezéséhez. Betegsége és halála végül megakadályozták terve megvalósításában.

P. 1875 novemberében tuberkulózisban megbetegedett. 1876 februárjában a harangok megkondítása mellett felvette a betegek szentségét, majd 1876. április 5-én Kassán elhunyt. Samassa egri érsek, Császka szepesi püspök és Kaczvinszky Viktor jászói (Jasov SK) premontrei apát vezetésével temették el a székesegyház püspöki sírboltjában. Az egyházmegye átmeneti vezetését ellátó káptalani helynökké Krausz János kanonokot és szemináriumi rektort választották meg.

Végrendeletében 175 ezer forint örökségről rendelkezett. A röviddel halála előtt tett alapítványokat és végrendeletét a kincstár megtámadta, mivel ezek által sérült az 1715. évi úgynevezett Kollonich-szerződésben lefektetett egyezés, miszerint az elhunyt főpapok hagyatékának egyharmada a kincstárat illeti. Tarthatatlanná vált P. Kassa városnak tett 1875. évi ígérete is, amely szerint a következő évtől kezdve évi 4 ezer forintot áldozott volna a károsult székesegyház restaurálására. Ehelyett vártak a püspöki szék újbóli betöltésével, hogy addig a püspöki jövedelmeket a restaurálásra fordíthassák.

• *Művei: A Szent-László-társulat egri osztályának az alakító-gyűlésén 1861. decz. 29. tartott megnyitóbeszéd, Eger 1862; A miskolczi kalvária ünnepélyes fölszentelése. Egyházi beszéd, Eger*

1863; *Az aszály okairól*, Eger 1863; Kiss-Aponyi Bartakovics Béla egri érsek, Eger 1865; *Kážeň kterú pri stupeni na biskupsku stolicu Ján Perger [...]*, Košice 1868; Cikkei megjelentek: *Buda-pesti Híradó, Családi Lapok, Egri Egyházmegyei Közlöny, Figyelmező, NÚ, Nevelés, Pázmány füzetek, Religio*. • *Források*: AAK Episcopalia; ÖStA HHStA Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, Vorträge; AAV Archivio della Nunziatura Apostolica in Ungheria, bustae & fasciculi: Obolo; *Das Vaterland* 25. 2. 1865, 16. 4. 1876; *Wiener Zeitung* 24. 2. 1865, 13. 2. 1868, 16. 4. 1876; *Die Debatte* 6. 5. 1869; *Welt Blatt* 1. 9. 1875, 27. 2. 1876, 8. 5. 1877; *Volksblatt für Stadt und Land* 28. 11. 1876; *Vasárnapi Ujság* 1876. 4. 30. (273–274); *Fővárosi Lapok* 1876. 4. 8. (380); Kassa és Vidéke 1876. 15. sz. • *Irodalom*: ADRIÁNYI, *Vaticanum*; ČIZMÁR, *Košickí biskupi*, 165–177; HC VII–IX; KONCZ ÁKOS, *Egri egyházmegyei papok az irodalom terén*, Eger 1892, 196; H. KOVÁCS ZSIGMOND, *Kassai írók a mohácsi vésztől máig*, Kassa 1907, 106; LKKOS, 1068; ÖBL; SALACZ GÁBOR, *Egyház és állam Magyarországon a dualizmus korában*, München 1974; SBS IV, 435; *Schem. Cass.* 1899, 8; SZINNYEI, X. 776; SZOKOLSZKY, *Kassai püspökség*, 113–123; WURZBACH; PETER ZUBKO, *Prvý vatikánský koncil a uhorskí biskupi*, Duchovní a myšlenkové proměny druhé poloviny 19. století (szerk. Rudolf Svoboda–Martin Weis–Peter Zubko), České Budějovice 2006, 48–51; ZUBKO–HROMJÁK, *Košickí biskupi*, 18–19.

• KLIBER, *Bischofslexikon*, 507–511.

PETER ZUBKO–RUPERT KLIBER szócikkét

fordította: SZIRTES ZSÓFIA

lektorálta: TENGELY ADRIENN

III.2.8. SCHUSTER KONSTANTIN (1817–1899)

Kassa, 1877. október 2. – 1887. március 17.

Vác, 1887. április 14. – 1899. július 23.

1817. július 31-én született a Nyitra vármegyei Szakolcán (Skalica SK). Apja Schuster János városi főorvos, anyja Benedino Johanna volt. Egy fivére és két lánytestvére volt. Anyai ági, olasz nagypja a 18. század végén általános orvosként érkezett Nyitrára. Fivére, János később patikusként működött Bécsben, egyik lánytestvére egy orvoshoz, a másik egy nyitrai földbirtokoshoz ment feleségül. Középiskolai tanulmányait 1825-ben kezdte a nyitrai gimnáziumban. A hatodik osztály elvégzése után, 1831. szeptember 20-án belépett a piarista rendbe, és a rend privigyei (Prievidza SK) rendházában töltötte a noviciátust.

Az újoncév ideje alatt kivívta előjárói megbecsülését, akik 1833-tól egy évig a privigei gimnázium helyettes tanáraként alkalmazták, majd a filozófiai tanulmányok folytatására Vácra küldték. 1837-től teológiát tanult először Nyitrán, majd a rend pozsonyszentgyörgyi (Svätý Jur SK) intézményében. Közben a pesti egyetemen filozófiai doktorátust szerzett. Palugyay János nyitrai püspök 1840. augusztus 2-án Pozsonyszentgyörgyön pappá szentelte.

Ezt követően 1842-ig Vácon, majd Pesten tanított. A magyar mellett tudott németül, olaszul, latinul, franciául és szlovákul, emellett járatos volt a kánonjogban és a történelemben. 1843-ban őt jelölte a rend Pálffy Ede és Zsigmond nevelőjének, akiknek apja, gróf Pálffy Alajos († 1876), az osztrák kormányzat alatt álló Lombard–Velencei Királyság magas rangú tisztviselője, 1848-tól kormányzója volt. Velencei tartózkodása alatt Rainer főherceg, lombardiai alkirály őt fiának történelmet, filozófiát és magyar nyelvet tanított. Jó kapcsolatait a piaristák velencei letelepítésére igyekezett fordítani. 1845-ben Velencében konviktust nyitottak négy fiatal magyar szerzetessel, Padovában pedig noviciátust hoztak létre. S. Velencében írt egy országismereti tankönyvet is, amely Budán jelent meg (lásd lent). Az 1848. márciusi forradalmi megmozdulások elől rendi előjárói előzetes értesítése nélkül a kormányzó fiaival Tirolba menekült. Miután növendékei befejezték tanulmányaikat, S. visszatért Magyarországra, de nem az abszolutista kormányzat által szorongatott piarista rendbe; 1855-ben a kalocsai egyházmegyébe kérte felvételét.

1857-ben rövid ideig Baján volt káplán, majd Kunszt József érsek az aulába hívta, ahol számos hivatalt töltött be: 1858–1865-ig szentszéki jegyző, 1858–1860-ig levéltáros, 1861–1865-ig püspöki titkár, 1863–1866-ig érseki könyvtáros volt. 1865-ben kanonoki stallumot kapott, majd Kunszt érsek 1866-ban bekövetkezett halála után a székeskáptalan káptalani helynöknek választotta és a püspöki javak kormányzásával bízta meg. A következő érsek, Lonovics József 1867-ben mesterkanonokká és érseki tanfelügyelővé nevezte ki. Utóbbi feladatkört két évig látta el, ezalatt végiglátogatta a püspökség összes egyházi népiskoláját, kimerítő állapotjelentéseket készített, és javaslatokat dolgozott ki a körülmények javítására. 1868-ban a szeminárium rektora és a papi öregotthon igazgatója lett, ugyanabban az évben tiszai, majd 1869-ben székesegyházi főesperessé nevezték ki. 1870-ben az addigi szolgálatai során kifejlődött gazdasági érzéke miatt Haynald Lajos érsek a

püspöki javak jószágigazgatójává nevezte ki, majd ehhez kapcsolódóan tiszteletbeli és jövedelmező kinevezéseket nyert: 1873-ban az egykori bélakúti ciszterci apátság címzetes apátja, 1875-ben bácsi címzetes prépost lett. S. elhivatott volt a birtokigazgatásban, kitűnt rendkívüli alaposságával és takarékoságával, ami gyakran szigorba hajlott. A püspöki és a káptalani birtokok gazdasági hozama ezáltal minden eddigénél magasabbra emelkedett. S. saját jövedelmeit ugyanazzal a szigorral kezelte, így az évek során jelentős magánvagyonot gyűjtött össze.

E tényező jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a kassai püspöki szék várománya legyen. Az egyébként is kis javadalmú Kassa ekkor komoly gazdasági problémákkal küzdött, amihez a dómot ért súlyos viharkárok is hozzájárultak. Simor hercegprímás Boltizár József segédpüspök (1875–1905†) kinevezését sürgette, akit azonban Trefort kultuszminiszter elutasított „nemzeti érzülete, és részben politikai irányultsága” miatt. Ezért – végül a hercegprímással egyetértésben – S-t javasolta a királynak, mivel az „jól ismeri a szláv nyelvet” és mint „jómódú férfi” képes volna arra, hogy „ezt a nagyrészt szegény plébániákkal és iskolákkal rendelkező egyházmegyét nagyobb támogatásban részesítse”. Jacobini bécsi nuncius (1874–1880) a kalocsai és a zágrábi érseknél is érdeklődött S. felől, akik igen kedvezően nyilatkoztak róla. IX. Pius († 1878) azt a tényt, hogy a püspöki kar egyetértett a kinevezéssel, úgy értelmezte, hogy egyikük sem támogatna ultramontán, a szentszéki irányvonallhoz tartozó püspököt. Ferenc József király S-t 1877. május 6-án kassai püspökké és szentjobbi címzetes apáttá nevezte ki azzal a feltétellel, hogy az apátsági javadalmat a dómot ért károk helyreállítására kell fordítania. Kinevezését IX. Pius pápa 1877. július 1-én erősítette meg. 1877. szeptember 23-án Haynald Lajos szentelte püspökké Kalocsán. Az ünnepélyes beiktatásra október 2-án került sor. Már ekkor jelentős összeget ajánlott fel a kassai dóm restaurálására és a városi szegények javára. Székfoglaló beszédében elsődleges feladatként írta le az elődje által megkezdett felújítási munkálatok folytatását, amelyek azonban idővel egyre inkább felhalmozódtak. A Steindl Imre által vezetett munkálatok 40 000 forintot emésztettek fel, amelynek csak felét fedezték a szentjobbi apátság jövedelmei. 1895-ben további 15 000 forintot áldozott egy márványoltárra.

Ettől függetlenül S., hivatalba lépése után hamarosan megkezdte a kassai püspökség vizitációját. 1878–1882 között az összes plébániát vizitálta, majd az éves bérmentes körutak során folytatta a vizsgálatokat. Egykori tanár-

emberként különös gondot fordított az egyházi általános iskolákra. A vizitációk tapasztalatainak eredményeként egységes szabályzatot adott ki az egyházi intézmények gazdálkodásával kapcsolatban. A plébániák hitelezési gyakorlatát megszüntette és egy számvevői hivatal ellenőrzése alá helyezte azokat. Ezzel éles kritikát vont magára, ugyanakkor a jövőbeli beruházások anyagi háttere hamarosan jelentősen megnőtt. Szembesülve a papok és a tanárok gyakori nyomorával, ami a tengerentúli kivándorlás következtében egyre fokozódott, S. 40 000 forintos alapítványt tett, amelynek kamataiból 17 plébániát és 21 tanítói állást támogatott. A szegény diákokat segélyező egyesületet 500 forinttal támogatta. Ugyancsak vizitációs tapasztalatai eredményeként 1878-ban tanügyi rendeletet adott ki. Elrendelte az iskolák kötelezettségét, újraszabályozta az iskolák óra- és munkarendjét, és a Szent István Társulat által kiadott tankönyvek használatát írta elő. Bevezette a féléves vizsgákat, a nyári szünetben pedig az ünnepnapokon ismétlő órákat. A nem magyar nyelvű iskolákban előírta a magyar nyelv oktatását és saját módszerét ajánlotta a tanítók figyelmébe.

S. nagy hangsúlyt helyezett a lánynevelésre, amelynek hiányosságaira Sáros vármegyei vizitációjukor lett figyelmes. A probléma orvoslására 60 000, más adatok szerint 160 000 forintos költségen lányiskolát építtetett Eperjesen és az 1881-ben megnyíló intézményt az angolkisasszonyokra bízta. 1882-ben 40 000 forintos alapítványt tett az intézményben tanuló, szegény családokból származó lányok ellátására. S. a következő években is támogatta az intézményt, az 1887-es tűzvész után, majd az épület bővítésekor, 1898-ban is. Más fiú- és lánynevelő intézeteket is felkarolt. 1883-ban hat tanítói egyesületet alapított, melyek feladata a tanítók önérzetének erősítése és képzésük előmozdítása volt. S. sokoldalú tevékenysége elismeréseként az 1880-as években több állami kitüntetésben is részesült. Kihasználta a regionális és országos ünnepeket, hogy a lakosság „katolikus szellemét” ösztönözze. Megünnepezték például a XIII. Leó pontifikátusa alatt gyakori pápai jubileumokat (például 1879-ben, 1881-ben és 1886-ban), melyek alkalmával jubileumi búcsút tartottak. S. 1880-ban a püspökségből összegyűjtött 880 forint péterfillérhez 200 forinttal maga is hozzájárult, 1881-ben pedig két gyűjtés alkalmával összesen 1200 forint gyűlt össze. 1886-ban a Mária-tisztelet növelése céljából az egyházmegye minden plébániáján háromnapos Mária-ájtatosságot tartottak. Ugyanebben az évben jubileumi szentmisével emlékeztek meg Buda visszavételének kétszáz éves évfordulójáról.

Áthelyezésére váci püspöki székbe elsősorban a már bizonyított gazdasági képességei miatt került sor, mivel az egyházmegye a Peitler Antal püspök alatti rossz gazdálkodás miatt anyagilag tönkrement. Trefort kultuszminiszter úgy vélte, S. „igazságos és következetes szigorral” vissza fogja tudni szorítani „az elharapódzott visszaéléseket”, az egyházférfi politikai viselkedése „lojális és kifogástalan”, és egy nehéz egyházmegye vezetőjeként bizonyította „rendkívüli megfontoltságát”. Az 1886. november 13-i királyi kinevezést Róma 1887. március 17-én erősítette meg. S. a beiktatása előtti napon vonattal érkezett székhelyére, ahol nagy ünnepséggel és görögtűzzel fogadták. Nemtetszése jeleként a városvezetést a szokástól eltérően nem hívta díszlakomára, hanem a polgármesternek ezer forintot adott át a város szegényei számára. Beiktatására 1887. április 14-én került sor. Oldalkanonokjának Balás Lajos kanonokot választotta ki.

S. nem okozott csalódást pártfogóinak. Teljesen átalakította az igazgatást, felelősségre vonta az addigi hivatalnokokat és gazdatiszteket, és szigorú pénzügyi rendezésbe kezdett annak érdekében, hogy a 120 000 forintos adóssághegyet a püspökség rendes jövedelmeiből törleszthesse. Beszüntette az addig szokásos lakomákat, csökkentette az alkalmazottak béreit és eladta elődje, Peitler püspök híres szürke lovait. Az egykorú beszámolók szerint „már egy tojást sem lehet a püspök tudta és engedélye nélkül kivinni a házból”. A pénzügyi helyzet rendezése céljából S. útmutatást adott a plébániai papságnak az egyházi vagyon kezelésére vonatkozóan, és a folyamatos kontroll biztosítására számvevőséget szervezett, amelynek munkáját szigorúan ellenőrizte. Ő maga a püspöki palotában csaknem aszketikusan élt. Ahogy hivatali elődje adakozási hajlama, úgy S. puritánsága is legendás volt, melyről számos anekdota maradt fenn. A megemlékezések szerint állítólag még a püspöki aula papi alkalmazottjai is megpróbáltak elmenekülni ordináriusuk takarékosági intézkedései elől és olyan plébánosi állást szerezni, amely várhatóan jobb életkörülményeket biztosított. S. takarékosága azonban nem volt öncélú, hanem az egyházmegyei intézmények megújítását és gyarapítását szolgálta. Pest vármegye virilista jegyzékében, amelyben a kalocsai érsék 63 000 forintos adóval lett feltüntetve, S. 1893-ban több mint 16 000 forinttal, 1894-ben pedig már 19 500 forinttal szerepelt.

Pasztorális programja a Kassán bevetett stratégiát követte: egyházkormányzását kiterjedt vizitációs és bérmutakkal kezdte meg, melyek során 1887 és 1890 között vizitálta az alföldi és nógrádi esperességeket, a vidék

központjaira koncentrálva. A szerzett tapasztalatok alapján számos beruházást hajtott végre. Jakabszálláson, Rákóczifalván, Szankon, Szécsénkén és Tiszaöldvára templomot építtetett, a péceli templom építésére pedig alapítványt hozott létre. Végül 200 000 forint alaptőkével megszervezte a róla elnevezett Konstantin-alapot a kegyúr nélküli egyházak, plébániák és kántorlakok fenntartására. Ezenfelül más plébániák felújítását is segítette. Új elemi iskolákat állított Máriabesnyőn, Kiskunhalason, Jászkerkekegyházán, Kunszentmiklóson, Nagykőrösön, Páhiban, Szolnokon és Vácon, összesen 80 000 forint értékben. Az iskolák és felekezetek közötti szolidaritás jegyében a vere-segyházi református iskola építésekor a katolikus iskolában biztosított helyet a református tanítóknak és diákjainak. Kecskeméten, Kiskunfélegyházán és Hódmezővásárhelyen leánynevelő intézetet állított fel az e célra létrehozott 140 000 forintos alapból. A váci főgimnáziumnak 46 000 forintos költségen új szárnyat emeltetett, és egykori piaristaként 20 000 forintos alapítványt hozott létre a rend növendék-képzésének támogatására.

A szigorú takarékosággal kigazdálkodott vagyonból számos társadalmi és művészeti kezdeményezésre nyílt lehetőség. 1892-ben például Vác városának 80 000 forintot adott árvaház építésére azzal a kikötéssel, hogy bármilyen felekezetű gyermek felvételt nyerhet. Az általa támogatott segélyegyletek közé tartozott a váci izraelita betegápoló egyesület is. Az alsópapság állami kongruájának emelésére évenként 4000 forintot áldozott, 1893-tól pedig minden plébános és káplán számára 600, illetve 250 forint minimálbért biztosított. A papi nyugellátásra létesített alapot 25 000 forinttal emelte meg. Uradalmának alkalmazottjai számára nyugdíjalapot hozott létre, amelyhez 10 000 forinttal járult hozzá. Egykorú adatok szerint S. közcélú alapítványainak összege meghaladta a másfél millió forintot. S. ezen felül újjáépíttette a székesegyházat. Az épület előtt kialakította a később róla elnevezett Konstantin teret, és felújította a püspöki palotát a palotakerttel együtt.

Irodalmi működését prédikációi és körlevelei adták, melyeket újkor és nagyböjtben adott közzé. Ezekben főként a lelkipásztorkodás gyakorlati kérdéseivel foglalkozott, a politikától távol tartotta magát, ennek ellenére többször érte politikai támadás. 1892-ben nyilvánosan ráfogták, hogy egy politikailag ellenszenves káplánt félreállított, ezért „hatalmi göggel” vádolták, valamint azzal, hogy „a kormány uszályhordozója”. 1894-ben, az egyházpo-

litikai törvények körüli heves viták idején szidalmazták az utcán és kocsiját megtámadták, de nem tulajdonított jelentőséget az esetnek. Közéleti hozzáállását mutatja, hogy Kossuth halálakor nem függesztette ki a gyászlobogót a püspöki palotára. Ez ellen tiltakozók betörték a püspöki palota ablakát, amelyet S. hosszú ideig nem javíttatott meg. Utolsó éveiben különféle elismerésekben részesült (például 1896-ban megkapta a Lipót-rend nagykeresztjét; Eperjes és Szolnok tiszteletbeli polgára lett), Vác városa róla nevezte el a városháza kertjét. Az egyre inkább betegeskedő S. mellé XIII. Leó 1893. május 11-én Jung János kanonokot nevezte ki segédpüspökké. 1895-ben Vácon katolikus klub nyílt, a megnyitó beszédet Esterházy Miklós tartotta. Ugyanabban az évben S. egészségi állapota rohamosan leromlott, főleg a mája miatt. Miután 1899-ben eltörte a lábát, elkészítette végrendeletét és búcsúlevelet írt a papsághoz, amelyben bocsánatot kért rideg magatartásáért. Ugyanabban az évben Jézus Szíve oltalmába ajánlotta egyházmegyéjét. Végrendeletében általános örökösévé a Konstantin-alapot tette meg. Megemlékezett továbbá működése korábbi állomáshelyeiről, a római Hitterjesztési Kongregációról (*Congregatio de Propaganda Fide*), a váci árvaházról és kórházról, a püspöki aula papjairól és alkalmazottairól. 100 000 forintot hagyott egy magyarországi katolikus egyetem létesítésére azzal a feltétellel, hogy a tőke harminc évig a káptalan kezelésében gyarapodjon, s ha egyetemre nem tudják majd fordítani, akkor az összeg egyik felét az egyházmegye iskoláira költsék, a másikat pedig a Konstantin-alaphoz csatolják.

S. 1899. július 23-án, 82 évesen halt meg. Július 26-án temették el a székesegyház kriptájában, Peitler püspök mellé. A temetési szertartást Bubics Zsigmond kassai püspök végezte. Búcsúztató beszéd nem hangzott el, a szertartást Josef Ullrich († 1911) Esz-dúr *Requiem*-je kísérte. A hagyatékot felmérő bizottság kerek egymillió koronát mutatott ki, ebből mintegy 250 000 értékpapírban, 400 000 takarékbetétben és alig 19 000 korona készpénzben állt rendelkezésre, a maradék ingatlanokba volt befektetve.

• *Művei: Földismeret matematikai, physikai és politikai tekintetben. Tanodai használatra*, Buda 1847. • *Források: PMKL Archivum Provinciae Hungariae vetus*, For. 30, Fasc. 13., Litterae de operibus religiosorum nostrorum Hungaricorum in Dalmatia et Lombardia, h. n., é. n., 134–160., Litterae Constantini Schuster, Venetiae, 1844–1847; PMKL Hagyatékok, Friedreich Endre hagyatéka Sk 23, Friedreich Endre, Magyar piaristák Dalmáciában és a Lombard-velencei királyságban, h. n. 1833–1848.; PMKL Tartományfőnöki levelezés,

Vegyes ügyek, V 242/2. a rendi növendéknevelést támogató 20 000 koronás alapítványára vonatkozó iratok, 1899–1901; PMKL Manuscripta V 416/50/2. Végh János versgyűjteménye. Faludi Ferenc verse jambusokba téve Schuster Konstantin által; AAK Litterae circulares 1877–1886., Acta Privata Schuster Konstantin, 1877–1886.; VPKL Acta privata, Schuster Konstantin, fasc. 206–211/1., Litterae circulares 1886–1899. ÖStA HHStA Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, Vorträge; *Pester Lloyd* 12. 2. 1892, 24. 2., 1. 8., 6. 10. és 27. 12. 1893, 17. 4., 23. 6. és 26. 9. 1894, 14. 1. 1895, 24. 7. (nekrológ), 29. 7., 6. 10. 1899; *Das Vaterland* 27. 7. 1899; *Neue Freie Presse* 12. 2. 1892; VK 1899 6. 25. (1–4); *Vácsi Hírlap* 1899 7. 30. (1–3); MÁ 1899. 7. 27. (2); BH 1899. 7. 24. (2); 1899. 7. 27. (5). • *Irodalom*: ADRIÁNYI, *Bach korszak*, 61–63, 87, 170, 172; BÁNK, *Almanach*, 193–194; BOCSA JÓZSEF, „Nem annyira a külső fény, mint inkább a belső erkölcsi érték...”. *Emlékezés Schuster Konstantinra*, Mi Piaristák 9 (2000) 1: 12–14; CHOBOT, *A vácsi egyházmegye II*, 661–667; DABÓCZI, *Verőcén a nyelvhasználat*, 40; HATVANI EDE, *Schuster Konstantin dr, 1817–1899*, Kalazantinum IV (1899/1900) 2–4; HC VII–IX; HEGEDŰS ANDRÁS, *A katolikus főpapi kinevezések politikai bátttere a dualizmus korában. (1867–1918)*, Budapest 2001, 149–158; KARCSÚ, *Vác V*, 242–246; LAKATOS, *Történeti sematizmus, passim*; LUKÁCS, *Vatican*; PETER SEDLÁK–PETER ZUBKO (szerk.), *Kosický biskup Ph Dr. Konstanín Schuster v 100. výročie smrti [...]*, Kosice 2000; SZOKOLSZKY BERTALAN, *Schuster Konstantin*, Szokolszky, Kassai püspökség, 125–133; TRAGOR IGNÁC, *Vác vidámsága*, Vác 1923, 102–124; TRAGOR IGNÁC, *Vác műemlékei és művészei*, Vác 1930, 46, 64; VARGA LAJOS, *A váci egyházmegye történeti földrajza*, Vác 1997.

• KLIBER, *Bischofslexikon*, 247–252.

RÉTFALVI BALÁZS

III.2.9. BUBICS ZSIGMOND (1821–1907)

Kassa, 1887. november 29. – 1906. február 1.

B. 1821. március 17-én született a Tolna vármegyei Ozorán. Apja, Bubics Mihály az Esterházy család birtokigazgatója volt, anyja Thanhoffer Anna. B-nak három fivére és két lánytestvére volt. Az elemi iskolát a magyaróvári piaristáknál végezte, a gimnáziumot Sopronban. Apja halála után 1838-ban belépett a győri szemináriumba, ahol Sztankovits püspök felfigyelt személyiségére és tehetségére, majd 1840-ben a bécsi *Pazmaneumba* küldte, ahol tanulmányi prefektusa Simor, a későbbi prímás volt. Hallgatótársai között voltak későbbi főpásztorok is: Ipolyi Arnold, Bende Imre és Kovács Zsig-

mond. A harmadik évben záróvizsgát tett sémi nyelvekből. 1844 februárjában, még mint a *Pazmaneum* hallgatója tette le szentírásstudományi szigorlatát a bécsi egyetemen. 1844. július 22-én Győrben pappá szentelték. Ezt követően az Erdődy főnemesi családnál tervezett nevelői szolgálat helyett egy évig káplán volt szülőhelyén, majd 1845. október 7-én a bécsi *Augustineum* növendékeként doktori tanulmányokba kezdett. 1847-ben dogmatika, morál- és pasztorálteológiai szigorlatot tett, és patrisztikai előadást hallgatott. 1848. május és november között csak néhány hetet tartózkodott az intézetben, ahonnan a magyar papnövendékeket október 17-én elbocsátották. Az intézet előjárósága kezdetben jó véleménnyel volt róla, később azonban úgy látta, hogy B. „a rendszeretet, a szerénység és a papoktól elvárható világtól való visszavonulás” terén némi kívánnivalót hagyott maga után.

Főpásztora tervei szerint B. Győrben tanított volna a főiskolán, ám ezt a politikai helyzet megakadályozta. Eszterházy Pál herceg, akkori londoni magyar nagykövet felfigyelt B-ra, és 1848-ban felfogadta unokái nevelőjének. B. ezen kívül rendezte a hercegi képtárat, és kezelésbe vette a kismartoni könyvtárat, amelyet megmentett az elárverezéstől. A gazdag gyűjtemények kezelése révén B. számos művészeti ágban tett szert kiváló ismeretekre. Maga is festett – főleg tájképeket és csendéleteket –, és hercegi nevelőként lehetősége nyílt arra, hogy tanítványaival hosszú tanulmányutakat tegyen: 1853–1856 között Nagy-Britanniába, Németországba, Franciaországba és Itáliába is ellátogatott, ahol kapcsolatba lépett különböző uralkodóházak fejeivel. Hivatala révén hazája magasabb társadalmi körével is érintkezett, akik elismert műértőként tartották számon. A magyar kormány 1867-ben kinevezte a budapesti Nemzeti Múzeum őrének. Ekkor visszalépett a hercegi család szolgálatából, de a főnemesi mecénásokkal továbbra is szoros kapcsolatban maradt. Múzeumőri megbízatása során rendezte a múzeum fa- és rézmetszet-gyűjteményét és publikált is róla. Amikor 1879-ben Szegedet árvíz sújtotta, B. Henszlmann Imrével együtt a károsultak megsegítésére jótékonsági régiségkiállítást szervezett Budapesten. B-t 1884-ben a Szabadelvű Párt országgyűlési képviselőjének választották, e minőségében (1887-ig) többek között az egyházi iskolák ügyével foglalkozott. 1884-ben eddigi feladatain kívül a zárolás alatt álló Esterházy-hitbizomány gondnoka lett, amely akkoriban Európa legnagyobb hercegi vagyonát foglalta magába, de komoly adósság terhelte. Meg-

bíztatása végéig (1898) a hercegi család bevételeit több mint kétszeresére tudta növelni. B. a későbbiekben is kapcsolatban maradt a hercegi családdal, bécsi tartózkodásai idején rendszeresen annak palotájában szállt meg.

1867-től kezdve B. püspöki tanácsosként formálisan egyházi funkciót is kapott a győri egyházmegyében, ám ez nem járt konkrét feladattal. A helyzet megváltozott 1879-ben, amikor meghívást kapott a nagyvárad i káptalanba, majd egy év múlva az ottani papnevelő intézet rektora lett. Új hivatalában, amelyet 1887-ig töltött be, nagy hangsúlyt helyezett a növendékek alapos klasszikus teológiai képzésére, mindemellett a közéletben magabiztos fellépésű, műértő és magyar nemzettudatú papokká nevelte őket. A római és görög rítusú, azaz a magyar és román anyanyelvű teológusok között jól tudott közvetíteni, és támogatta a vagyontalan papjelölteket. Saját költségén felújíttatta a szeminárium épületét. Működése elismeréseként állami és egyházi, részben jelentősen jövedelmező kitüntetésekert kapott, többek között az Esterházy hercegi családtól: 1871-ben a Boldogságos Szűz Máriáról nevezett monostori (Hévízgyörk, Pest vm.) címzetes apát, 1879-ben rátóti (Gyulafirátót, Veszprém vm.) prépost, 1886-ban pedig novi választott püspök lett.

A kormányzat B-t már Szabó püspök 1881. évi halála után a szombathelyi püspöki székre szánta, amit azonban megakadályozott az, hogy a Szent-széknél szabadkőművességgel vádolták. Miután diplomáciai tárgyalások útján tisztázták a helyzetet, a király B-t 1887. május 30-án kassai püspökké nevezte ki, amelyet a Szentszék szeptember 16-án erősített meg. Eltekintve a szabadkőművesség megalapozatlannak bizonyuló vádjától, kinevezése ellen szólt, hogy B. kevés hivatali gyakorlattal rendelkezett és nem tudott szlovákul. Mellette szólt a „hanyatlás szélén álló” nagyvárad i szeminárium mintaintézménnyé fejlesztése, továbbá hogy „közismert önzetlensége” által jelentős vagyonát várhatóan a szerényen javadalmazott egyházmegyére fordítja majd. Schlauch püspök szentelte püspökké 1887. november 20-án a nagyvárad i székesegyházban, mivel a kassai a felújítási munkálatok miatt nem jöhetett szóba. B. jelígeje „*fideliter et juste*” („hűen és igazságosan”) lett; püspöki címere Szent Andrást ábrázolta három rózsával, amelyek a püspökség három főesperességét (abaúji, sárosi és zempléni) jelképezték. Székfoglalója november 29-én volt a kassai székesegyházban.

Húszéves püspöksége során B-nak szembe kellett néznie kora sürgető társadalmi problémáival, mindenekelőtt az Amerikába irányuló erőteljes

kivándorlási hullámmal. Igényesen megfogalmazott pásztorleveleiben és nyilatkozataiban mindezt azonban kevésbé a nyilvánvaló társadalmi okokkal (hiányzó ipar, nem kielégítő mezőgazdasági bevétel), mint inkább a gátlástalan propagandával és a „hazaszeretet” hiányával magyarázta. Az emigráns körökben elterjedt erőteljes szlovák nemzeti mozgalmat pánszlávizmusnak minősítette és elítélte. A tengeren túli hívek pasztorálására papokat küldött, akiknek a „magyar tudat” felébresztése is ottani feladataik közé tartozott, ám ebben nem jártak nagy sikerrel. B. hevesen küzdött az 1890-es évek liberális kormányzatának egyházpolitikai törekvései – elsősorban a polgári házasságkötés és az állami anyakönyvezés – ellen, az állami anyakönyvezés kérdésében folytatott küzdelmeit azonban annak 1895. évi törvényi bevezetésével beszüntette, majd nyíltan helytelenítette az egyházpolitikai küzdelmek revíziójára irányuló törekvéseket. E témában kibocsátott pásztorlevelét a konzervatív egyházi körök túl engedékenynek ítélték. Nagy veszélynek tekintette a régióban fokozatosan terjedő agrárszocialista mozgalmat. 1898-ban a Bodrog-mentén felkelő parasztok a nagybirtokok felosztását követelték. Pásztorleveleiben B. elítélte a „forradalmi” követeléseket, s a zavargásokat végül katonai beavatkozással lehetett elnyomni. B. ezután gyakrabban látogatta püspöksége plébániáit, amelyek során a szokásos módon tömeges bérmlásra került sor. Mindeközben különleges figyelmet szentelt az egyházi iskolák ügyének és törekedett az ott alkalmazásban álló tanítók szociális helyzetének javítására. Hiába javasolta azonban püspöktársainak, hogy a begyűjtött péterfillérek 70 százalékát e célra áldozzák. A püspöksége alatt alapított 105 katolikus egyesület azt jelzi, hogy a hagyományos egyházi jelenlét mellett a katolikusok társadalmi jelenléte is megnőtt a századfordulón, s itt is erőteljesen jelentkezett a katolicizmus megújulása, hasonlóan más egyházmegyékhöz. Ettől eltekintve viszonylag kevés jótékony kezdeményezéséről és adományozásáról tudunk. Jelentős bevételeit többek között a tiroli Bruneckben található Kehlburg vára felvásárlására fordította (1891), amelyet 1898-ig mintegy 150 ezer korona összegért restauráltatott és amelynek területét 17 környező ingatlannal kibővítette. 1900-tól kezdve egy szélkerék biztosította a birtok elektromos energia-ellátását. A liberális sajtóban rendszeresen jelentek meg B.-nak a zsidósággal kapcsolatban tett jószándékú kijelentései, amelyek akkor hangzottak el, amikor az izraelita hitközségek küldöttségei egy-egy különleges alkalommal tiszteletüket tették a püspöknél.

B. magyar hazafiként messzemenően azonosult az „egységes magyar nemzetre” vonatkozó kormányzati elképzeléssel, és ennek megfelelően elősegítette a püspökség magyarosítását. Azon egyházközségekben, amelyekben eddig csak szlovákul prédikáltak, és amelyekhez legalább két magyar ajkú hívő tartozott, magyar nyelvű prédikáció tartását is elrendelte. A hazafias érzület erősítésére használta az évfordulókat is: László király szentté avatásának 700. jubileumát 1892-ben, III. Béla király és felesége újratemetését 1898-ban, valamint az 1848-as forradalom 50 éves évfordulóját 1898-ban. 1896-ban a nagy millenniumi kiállítás előkészítésére létrehozott bizottság elnöke lett. Ugyanabban az évben folytatta elődje, Fábry kezdeményezését a kassai vértanúk szentté avatása ügyében; saját vagyonából pedig jelentős összeget áldozott a kassai dóm restaurálási munkálatainak befejezésére. A felújított székesegyház atyái Samassa egri érsek szentelte újra 1896. szeptember 6-án. A Magyar Királyság alapításának 900. évfordulójára 1898-ban javaslatot tett egy Kassa székhelyű katolikus egyetem alapítására. 1900-ban egyházmegyéjében nemcsak a pápa által elrendelt jubileumi évet, hanem Magyarország kereszténységre térésének 900 éves évfordulóját is megünnepeztette, és társszerzője volt a magyar püspökök ez alkalomból megfogalmazott közös pásztorlevelének. A számos hazafias jellegű ünnepség mellett B. támogatta a XIII. Leó alatt gyakran és fényűzően megrendezett pápai jubileumok (1893, 1897, 1902) megünneplését is: egyes hivatkozások szerint ezekben az években Kassáról mintegy évi 1200 forint összegű péterfillért küldtek Rómába. B. hangsúlyozottan hazafias érzületét a szlovák papság kritikával fogadta. A későbbi Csehszlovákia történetírása „könnyörtelen magyarosítónak” tartotta. Ez ellen felhozható szemléletes ellenérv, hogy B. minden fontos pásztorlevelét szlovák és német nyelven is kiadta. 1902-ben Kollár Márton, a *Katolícke noviny* (*Katolikus Újság*) című szlovák lap szerkesztője panaszt nyújtott be a Szentszéknél, amelyben ismertette a szlovák hívek által elszenvedett sérelmeket.

B. a művészet és a tudomány elkötelezettjeként ismert. 1893-tól a Magyar Tudományos Akadémia levelező, 1900-tól tiszteletbeli tagja volt. Ezen kívül számos más intézménynek is tagja volt (például Antropológiai Társaság, Magyar Történelmi Társulat, „Magyar Műkedvelők Társasága”, *Wiener Geographische Gesellschaft*, Belga Malakológiai Társaság, *Wiener Kunstverein*) és különféle (tiszteletbeli) hivatalokat is betöltött: több egyesület tiszteletbeli elnökévé választotta; az 1896. évi budapesti Művészettör-

téneti Kongresszus elnöke, valamint a Magyar Nemzeti Múzeum tanácsadó testületének alelnöke volt. B. felújította és értékes bútorokkal rendezte be a kassai püspöki kúriát. 1892-ben megvásárolta a szomszédos házat, amelyben a püspöki könyvtárat helyezte el. 1893-ban egységesíttette a két épület homlokzatát. 1888/89-ben restauráltatta a kassai püspökök hejcei nyári rezidenciáját a Zempéni-hegységben. A székesegyháznak ajándékozott egy Párizsban vásárolt gótikus Három királyok-oltárt, valamint egy neogótikus Szent Anna-oltárt. Püspöksége idején 28 templom épült, valamint 24 templomot és öt kápolnát újítottak fel. Újjáépíttette és 1898-ban újraszenteltette az 1878-ban leégett, művészettörténeti szempontból értékes bártfai (Bardejov SK) Szent Egyed-templomot. B. értékes régiség- és műtárgygyűjteménnyel rendelkezett, amelyet 1896-ban a kassai Felső-magyarországi Múzeum Egyletnek (ma Kelet-Szlovákiai Múzeum) és a budapesti Szépművészeti Múzeumnak adományozott. Holicsból (Holíč SK) származó fajanszgyűjteményét a budapesti Országos Iparművészeti Múzeumnak ajándékozta. B. ambiciózus festőként képei egy részét a királyi családok tagjainak, a pápának és előkelő látogatóknak vagy jötevőknek ajándékozta. Madonna rózsával című, a nagyváradi időszakban készült olajfestménye állítólag IX. Pius íróasztala fölött függött. A festésen kívül történelmi regények írásával is kísérletezett, és több kötetben örököltette meg az Esterházy hercegek történetét. A kassai könyvtár számára számos, európai és Európán kívüli országok művészettörténetét taglaló könyvet hagyott hátra.

B. az évek során püspöktársaihoz hasonlóan számos állami kitüntetést kapott bel- és külföldön; többek között a szász Albert-rendet és a bajor Szent Mihály-rendet. A nyári hónapokat rendszeresen Bécsben töltötte, ekkor gyakran látogatott el Baden bei Wien gyógyfürdőjébe; itt ünnepelt 1904-ben papságának 60. évfordulóját is. Ugyanabban az évben ünnepelték az egyházmegye alapításának 100. évfordulóját, ebből az alkalomból B. kezdeményezésére terjedelmes történelmi emlékkönyvek jelentek meg a püspökség és plébániái történetére vonatkozóan. A jubileumi ünnepségek megkoronázása a kassai vértanúk szentté avatása volt 1905. január 15-én. Az ünnepségek alkalmából jelentek meg az utolsó magasztos hangvételű újsághírek B. személyéről és hivatalvezetéséről: ezek testileg és szellemileg frissnek és a „hazafias, humán” püspök mintaképének festették le. Valójában betegsége 1904-től egyre inkább korlátozni kezdte, ezért koad-

jutort kért maga mellé. Szokatlan viselkedésre utaló jelek miatt 1904. december 27-én utódlási joggal felruházott koadjutort helyeztek mellé Fischer-Colbrie Ágoston személyében, aki nemzetiségi szempontból érzékenyebb volt nála.

B. utolsó éveit teljesen beárnyékolta az akkor felfedett botrányos pénzügyi és műtárgyüzérkedések, amelyek festménygyűjteménye értékes darabjai mellett a székesegyház kincstárának ékszereit és díszruháit is érintették, és a püspök menthetetlen eladósodásához vezettek. Az osztrák konzervatív egyházi sajtó a zsidó származású püspöki titkárt és bűntársait tette felelőssé, és az események kapcsán a magyarországi egyházi javak igazgatását tarthatatlannak minősítette. Az egyházzal szemben kritikus sajtó B-t tartotta az üzelmek irányítójának. Ezen kívül állítólagos bizonyítékokat szolgáltatott arra, hogy B. legfontosabb publikációi, amelyek felemelkedéséhez és akadémiai tagságához vezettek, általa pénzelt szerzők tollából származtak. B. ezután teljes visszavonulásra kényszerült, és koadjutorát, Fischer-Colbrie-t 1906. február 1-én kassai apostoli adminisztrátorrá léptette elő a Szentszék. B. élete utolsó 15 hónapját főleg a Bécshez közeli Badenben töltötte. A környéken sétált, színházi előadásokra és koncertekre járt. Előrehaladott szellemi leépülése miatt határozat született gondnokság alá helyezéséről, amit azonban már nem hajtottak végre. B. 1907. május 22-én, 86 évesen Badenben elhunyt. Földi maradványait Kassára szállították és május 27-én temették el az ottani székesegyházban ünnepélyes keretek között. A püspök titkára, Hajnóczi József ellen indított büntetőeljárást 1909-ben megszüntették.

• *Művei: Magyarországi várak és városoknak a M. N. Múzeum könyvtárában létező fa- és rézmetszetei*, Budapest 1880; *A középkori miniatura-festészetéről*, Budapest 1883; *Beiktatása alkalmával hiveihez intézett főpásztori szózata*, [Kassa] 1888; *Az Esterházy-család története*, Budapest 1894; *A miniatura-festészetéről*, Budapest 1899. • *Források*: AAK Episcopalia; ÖStA HHStA Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, Vorträge; DAW Frintaneum, Protokolle des Priesterkollegs St. Augustin; *Vörrarlberger Volksblatt* 22. 1. 1895; *Die Neuzeit* 17. 7. 1896; *Sport und Salon* 30. 7. 1904; *Arbeiter Zeitung* 3. 4. 1906; *Das Vaterland* 25. 3. 1906; *Badener Zeitung* 25. 5. 1907, *Pester Lloyd* 6. 7. 1896, 23. 3. 1904, 22. 5. 1907, 6. 5. 1909; *Allgemeiner Tiroler Anzeiger* 21. 7. 1913; PULSZKY FERENC, *Bubics Zsigmond, kassai püspök*, Sárosmegyei Közlöny 1887, 48; ORTVAY TIVADAR, *Emlébeszéd Bubics Zsigmond tisz. tag fölött*, Budapest 1908. • *Irodalom*: BLSI, 587; ČIŽMÁR, *Košickí biskupi*, 199–218; FAZEKAS, *A bécsi Pázmáneum... hallgatói*; KATALIN HARSÁNYIOVÁ SZCSUKA, *Žigmund Bubics a jebo dar košickému múzeu*, Múzeum

2022/3; HC VII–IX; KARSAI ERVIN, *Bubics Zsigmond püspök emlékezete*, Kassa 1909; KISS ÁKOS, *Bubics Zsigmond gyűjteménye az Iparművészeti Múzeumban*, Budapest 1969; LKKOS, 153–154; MÁRIA MIHÓKOVÁ, *Slovník košických osobností 1848–1918*, Košice 1995, 69–70; SBS I, 335–336; INOCENT-MÁRIA VLADIMÍR SZANISZLÓ–MARTIN UHÁL, *Bischof Zigmund Bubics. Košice – Eisenstadt*, Trausdorf 2007; SZINNYEI, I. 1371; SZOKOLSKY, *Kassai püspökség*, 135–155; TUSOR, *Abécsi Frintaneum tagjai*, 209–224 és *Abécsi Augustineum*, 32–43; ZUBKO–HROMJÁK, *Košickí biskupi*, 21–22.

- KLIEBER, *Bischofslexikon*, 511–517.

PETER ZUBKO–RUPERT KLIEBER szócikkét

fordította: SZIRTES ZSÓFIA

lektorálta: TENGELY ADRIENN

III.2.10. FISCHER-COLBRIE ÁGOSTON (1863–1925)

Kassai apostoli adminisztrátor, 1906. február 1. – 1907. május 22.

Kassa, 1907. május 22. – 1925. május 17.

F. 1863. október 16-án született Zselízen (Želiezovce SK), Fischer Anton (1829–1906) és Kovarcz Serafina (1842–1932) szülöktől. Mindkét szülő Alsó-Ausztriából származott. Anyja szláv származású volt, apja egy uradalmi tisztviselő fiaként született a Hollabrunnhoz közeli Enzersdorf im Thale-ban, majd a Felvidékre került, ahol a Breuner grófi család erdeit igazgatta. Az elsőszülött fiú, Ágoston után további négy fiú és három lány született. F-ra nagy hatással volt apai nagyanyja, Anna (1801–1883), aki valószínűleg Nicolaus Kolbrie tiszt, majd sebész lánya volt és 1819-ben Anton Adolf Fischer uradalmi jószágigazgatóhoz ment feleségül. A kettős név használatát egy 1866-ban kiadott miniszteri rendelet biztosította a család számára. F. az elemi iskolát szülőhelyén végezte cseh nyelven. A gimnázium első két évét a kremsmünsteri (A) bencéseknel járta ki, majd három évet járt a pozsonyi, két évet az esztergomi kisházban. 1880–1885 között előjárói a bécsi *Pazmaneum*ba küldték, ahol F. tanulmányain kívül több valóságos társulatot vezetett. Ezekben az években átfogó nyelvismereteket is szerzett; a német és cseh mellett tudott magyarul, németül, franciául, angolul, olaszul, szlovákul, románul, bolgárul, latinul, görögül, arabul és szí-

rül. Nyelvtelhetségét jelzi többek között, hogy 1886-ban héber szöveg arabra fordításáért elnyert egy közel ezer forint értékű díjat.

Bizonytalan egészségi állapota miatt F-t először nem javasolták a papi pályára. Miután egy évet pihenéssel töltött a szülői házban, elérte a kánoni korhatárt, és 1886. március 20-án Eduard Angerer bécsi segédpüspök pappá szentelte a *Stephansdomban*. A következő nyáron káplánként szolgált a budapesti belvárosi Nagyboldogasszony plébánián, ősszel pedig Simor prímás az esztergomi érseki aula szertartójává és levéltárosává nevezte ki. Elsődlegesen azonban tanulmányokat folytatott a bécsi *Augustineumban* (*Frintaneum*), ahová 1885 novemberében, diakónusként lépett be. Az elővizsgák és szigorlatok letételét követően öt részből álló előadássorozatot tartott, morálteológiai doktori disszertációt írt az emberölés és csonkítás témájában, majd 1888. június 25-én – a teológusok között elsőként – *sub auspiciis Imperatoris* teológiai doktorátust szerzett. 1889-től az esztergomi kúria jegyzője; 1890-ben udvari káplán és a *Frintaneumban* a dogmatika, az erkölcsstan és a pasztoráció tanulmányi igazgatója. Dogmatika előadásait alaposan kidolgozottak, őt magát pedig tehetséges pedagógusnak tartották. 1892-ben az elhunyt Rudolf trónörökös leánya, Erzsébet Mária (1883–1963) nevelője lett. 1900. május 30-án az esztergomi székeskáptalan kanonokja, 1902. január 15-én a *Pazmaneum* rektora lett. Mivel munkája miatt Bécsben maradt, idős szüleinek átengedte az esztergomi kanonoki házat. Bécsben tudományos és személyes kapcsolatot ápolt többek között Ludwig von Pastor történésszel, Franz Martin Schindler morálteológussal, Joseph Helfert történész-politikussal, valamint Richard Kralik történész-íróval. Támogatta az 1892-ben alapított Leo Katolikus Tudományos Társaságot is, utóbbi irodalmi lapjába több száz színházi kritikát írt.

Ferenc József király F-t 1904. december 27-én utódlási joggal felruházott koadjutorrá nevezte ki Bubics kassai püspök mellé, akinek egészségi problémái voltak és vagyonkezelése is problematikus volt. 1905. január 15-én már ő képviselte az egyházmegyét a kassai vértanúk római szentté avatásán. A pápa január 28-án erősítette meg kinevezését, és egyúttal dometiopoliszi címzetes (választott) püspökké tette. Szentelésére március 12-én került sor a bécsi jezsuita templomban; Gennaro Granito di Belmonte bécsi nuncius (1904–1911) vezetésével; a társszentelők Laurenz Mayer címzetes püspök, udvari és várlelkész, valamint Belopotoczky Kálmán tábori püspök voltak. A mottójául választott idézet: „*Evangelizare pauperibus misit*

me” (Lk 4 – Izajás után: „hogyan örömhírt vigyék a szegényeknek”). Címerét, amely hasonlít elődjéhez, máig a püspökség címereként használják. Kassára érkezését követően F. néhány hónapig szemináriumi rektor volt. Amikor a műkincsekkel folytatott üzérkedés vádja Bubics püspököt teljes visszavonulásra kényszerítette, F-t 1906. február 1-én kinevezték az egyházmegye apostoli adminisztrátorává. Bubics halála után, 1907. május 22-én, további ceremónia mellőzésével F. követte őt a püspöki székben.

Az új püspök hivatalvezetése jelentősen eltért elődjétől; mindenekelőtt szerény fellépésének, aszketikus életmódjának, erős szociális érzékenységének és a nemzetiségi kérdésben tanúsított türelmének, valamint elsősorban lelkipásztori beállítottságának köszönhetően. Kassán egy egyemeletes házban lakott a dómmal szemben, amelynek kis kertje volt, háztartását idős édesanyja és egyik korán megözvegyült lánytestvére vezette. Közeli munkatársa volt még két kanonok és két titkár. Nagyon hamar sikerült az egyházmegye papságával szoros bizalmi kapcsolatot kialakítania. Ezt támasztja alá, hogy püspöksége alatt csak három pap tette le szolgálatát – ez jelentős eltérés volt a többi egyházmegyéhez képest –, és F. még ezeket is megpróbálta visszatéríteni. 1910-ben Varannóban (Vranov nad Topľou SK) beteg és idős papok számára intézetet létesített, amelyet a pápa tiszteletére *Pianum*-nak nevezett, és amely 1931-ig állt fenn. 1924-ben *Augustineum* néven papok számára fürdőt és üdülőt hozott létre Bártfán (Bardejov SK), amely ma is létezik. Nagy figyelmet szentelt a kassai kis- és nagyszemináriumnak is. A papképzés időtartamát négyről öt évre emelte, gyakran maga vizsgáztatott. Többször kiállt olyan klerikusok mellett, akiket szlovák nemzeti érzületük miatt kitiltottak valamely teológiai tanintézetből; többek között utódja, Csárszky József is neki köszönheti, hogy befejezhette tanulmányait. Egyes magyar körök F. hozzáállását nemzeti és politikai-szociális tekintetben „pánszlávizmusnak”, illetve „ausztrófilnek” („*Österreicherium*”) tartotta, és elítélte. Az I. világháború alatt közbenjárt a hatóságoknál Kacska József (1865–1938) publicista szlovák pap érdekében, akit a háborúellenes és pánszláv megnyilvánulásai miatt 1916-ban halálra ítélték, később azonban az ítéletet életfogytiglani fogságra enyhítették.

F. püspöki tevékenysége a 19. század végén kibontakozó modernkori „katolikus reneszánsz” időszakára esik, s ennek megfelelően a pasztoráció hagyományos és modern eszközeit egyaránt bevetette a vallásos élet megújítása érdekében. Több éven keresztül foglalkozott egy egyházmegyei zsi-

nat előkészítésével, amelynek összehívására azonban végül nem vállalkozott. Szívesen állt ki maga a szószékre, és ennek során igyekezett a lakosság minden rétegét megszólítani. A fennálló szerzeteshiány nem tette lehetővé, hogy terveinek megfelelően egyházmegye-szerte népmissziókat szervezzen, ezért más egyházmegyekhez hasonlóan életre hívta a *Collegio missionis* papi társulatot, melynek célja a világi papok bevonása volt a népmissziós tevékenységbe. Az 1907-ben a pápa által is jóváhagyott, búcsúkiváltsággal felruházott közösség 1923-ig mintegy 120 népmissziót tartott. F. rendszeres vizitációi során minden plébániára sort kerített, és a bérmlás szentségét is kiszolgáltatta. Szent Erzsébetről elnevezett egyházmegyei nyomdát alapított, amely a legsikeresebb volt a régióban. 1907-ben életre hívta a *Felvidéki Újság* című katolikus napilapot, amelybe mintegy nyolcszáz vezércikket írt névtelenül. Lelkipásztori fórumnak tekintette a bel- és külföldi tudományos konferenciákat – amelyeken gyakran részt vett – és számos folyóiratot, amelyekben írásait közölte, például jezsuita Bangha Béla által 1912-ben alapított, *Magyar Kultura* című harcos hangvételű katolikus folyóiratot. Politikai tekintetben az osztrák mintát követő keresztényszociális programot, különösen a helyi keresztényszociális munkásszervezetek elterjedését támogatta. A világháború alatt szociális célból a püspöki birtokok egyharmadát bérbe adta kisgazdáknak. Szorgalmazta az úgynevezett Katolikus-kör és egy Akadémikus-kör megalapítását. Több kassai szociális és vallásos ifjúsági intézmény létrejöttét kezdeményezte, és jelentősen támogatta; ezek közé tartozott a Szent József Gyermekotthon, a Szent Zita Leányotthon, a katolikus tanoncotthonként működő Szent Imre Kollégium, a *Regina Pacis* Internátus, a Szent Antal Árvaház stb. A katolikus tanítójelöltek részére megszerzett egy házat és egy ahhoz tartozó nagy parkot. Püspöki jövedelmének szinte egészét jótékony célokra fordította.

F. nagyra becsülte a szerzetesi életet; maga is belépett a kassai történelemben jelentős szerepet játszó ferences harmadrendbe. Székvárosában ferences plébániát alapított (ma Béke Királynője plébánia, a város déli részén). 1921-ben Sztropkóba (Stropkov SK) hívta a redemptoristákat, és átengedett számukra egy épületet. Nemzetközi segélyakciókhoz csatlakozva több alkalommal egyházmegyei gyűjtést rendelt el, például az 1908. évi szicíliai földrengés vagy az 1922. évi oroszországi éhínség által sújtottak támogatására. F. lelkiisége a kor hagyományos vallásgyakorlatát követte, amely megnyilvánult például az Oltáriszentség tiszteletében, a Mária- és a Jézus Szí-

ve-tiszteletben. F. 1912-ben a Bécsben megrendezett Eucharisztikus Világkongresszus magyar bizottságának elnöke volt. Kezdeményezésére Szlovákiát 1924-ben „Jézus Szívének” szentelték. A főpapság nem szlovák tagjai közül azon kevesek közé tartozott, aki felismerte Cirill és Metód kultuszának a kor vallásos életére kifejtett mozgósító erejét, és azt a háború feszült éveiben is terjesztette.

Az őszirózsás forradalom idején, 1918. novemberében többi püspöktársához hasonlóan ő is csatlakozott a kvázi az országgyűlés szerepét betöltő, Károlyi Mihály vezette Magyar Nemzeti Tanácshoz. A kassai nemzeti tanács előtt mondott beszédében, melyet körlevelében is leközlött, arra utalt, hogy az egyház különösen a szociális területen kíván a tettek mezejére lépni. Az elkövetkező hónapokban a püspöki kar felkérésére Glattfelder Gyula csanádi és Rott Nándor veszprémi püspökkel együtt ő véleményezte a kormányzatnak a földreformmal és ennek kapcsán az egyházi birtokok sorával kapcsolatos elképzeléseit, miután azonban decemberben a cseh megszállás elzárta Budapestről, ennek további tárgyalásaiban már nem tudott részt venni. A forradalmi hónapokban jobb keze, Pfeiffer Miklós kanonok Budapesten a Papi Tanács egyre radikálisabb tevékenységének motorja volt, ugyanakkor F. Csernoch hercegprímásnak írt bizalmas levele épp ellenkezőleg arról tudósít, hogy azért hagyta Pfeiffert a fővárosban, hogy a Papi Tanács fiataljaira mérséklően hasson svájci és amerikai tapasztalatait felhasználva.

F. élete végéig a magyar állameszme lekötöztettség maradt. A Monarchia szétesése mélyen megrázta; az eseményt vallásos megközelítésben személyes szenvedéstörténetként fogta fel. Tekintettel Kassa túlsúlyban lévő magyar jellegére és arra a körülményre, hogy birtokai túlnyomórészt magyar területen voltak, F. került minden politikai kompromittálást. Amikor a Tanácsköztársaság csapatai 1919-ben elfoglalták Kassát, hogy az országrészt újra egyesítsék a magyar anyaországgal, F. az észak-szlovákiai Zsolnára ment, ahol kívarta a helyzet rendeződését.

A trianoni békeszerződés következtében a két ország között felosztott püspökség megszervezése számos problémát vetett fel, nem utolsósorban a tisztázatlan birtokviszonyok miatt. Egyházmegyéje Magyarországnál maradt része számára F. püspöki helynökséget szervezett Sátoraljaújhely székhellyel, amelynek élére az ottani plébánost, Páyer Ferencet (1867–1945) nevezte ki. 1937-ben ezt a területet apostoli adminisztrátor alá rendelték.

Teodoro Valfrè di Bonzo bécsi nuncius (1916–1919) 1919 januárjában javasolta a Szentszéknek, hogy a zavaros politikai és jogi helyzet miatt apostoli delegátust és apostoli vikáriust állítsanak Szlovákiába az ottani egyház cselekvőképességének megőrzése érdekében. E hivatalba – kompromisszum eredményeként – a minden oldal által elfogadott F-t nevezte ki, akinek konfliktuskerülése, könnyen befolyásolhatósága és a döntéshozatal során megnyilvánuló bizonytalansága ellensúlyozásaként mély vallásosságát, teológiai képzettségét és a pápához való feltétlen hűségét hangsúlyozta. F. cseppet sem lelkesedett ezért, mondván, „aki ily elkeseredett viszonyok között békíteni és közvetíteni akar, azt majd végül mindkét fél megköveti”. Végül a kinevezést mégis elfogadta, de a hercegprímás és a magyar kormány beleegyezéséhez kötötte; az ezzel kapcsolatos terveket pedig a titoktartási parancs ellenére idő előtt kiszivárogtatta Budapesten. Nagyméretű ellenkampány és a prímás tiltakozása hatására – mivel ez sértette érseki joghatóságát és a Felvidék elszakításába való belenyugvás látszatát is keltette volna – F. visszavonta a kinevezésére vonatkozó beleegyezését. Áprilisban a második ezt célzó lépés is megbukott, ezúttal a csehszlovák kormányzat ellenállása miatt. Májusban F. támogatta Rómával szemben azt a statútumtervezetet, amelyet a januárban Zsolnán (Žilina SK) ülésező szlovák katolikus gyűlésen megalakult bizottság dolgozott ki és amely a „Szlovákiai Katolikus Egyház” számára széleskörű – mindenekelőtt pénzügyi – autonómiát biztosított volna.

F-t, hasonlóan a többi felvidéki magyar püspökhöz, a csehszlovák kormány kiutasította Szlovákia területéről. F. azzal az érveléssel szegült ellen, miszerint őt a pápa tette meg püspökké, akinek engedelmességgel tartozik. A nép és a papság körében továbbra is népszerű volt; a maradását szorgalmazó petíciót nagy számban aláírták, sőt az új kormányzat első kassai ispánja, Rumann János (1876–1925) is közbenjárt érte Prágában. Végül F. volt a régió egyetlen, a Monarchia fennállása alatt kinevezett főpásztora, aki haláláig hivatalában maradhatott. 1919-ben állami részről felkérték F-t, hogy tartson misét az egyéves Csehszlovákia fennállásának ünnepére, amire a püspök azt válaszolta, hogy inkább lenne kedve *requiemet* tartani, mert a katolicizmust annyi sérelem érte az utóbbi egy évben a határozottan vallásellenes új állam részéről, ami például iskolák államosításában is megnyilvánult.

A szlovákiai püspöki kar legidősebb tagjaként több konferenciát hívott össze oda, ezeken azonban a körülmények miatt rajta kívül csak az egyes

egyházmegyék püspöki és káptalani helynökei tudtak részt venni. F. a konferencia elnökeként felhívta a figyelmet azokra a veszélyekre, amelyek véleménye szerint az egyházat fenyegették az új Csehszlovákiában: mindekelőtt az egyház és az állam szétválására és a szociáldemokrata eszmék elterjedésére. Sürgette a pozsonyi teológiai kar megalapítását, amelyre azonban végül csak 1936-ban került sor. Átmenetileg sikerült megnyernie a prágai kormányzat bizalmát, amely értékelte az egyházi kérdésekben való jártasságát. Még a vezető szlovák nacionalista politikusok, mint például (Andrej) Hlinka András (1864–1938) pap, sem tagadták meg elismerésüket. Széles körű elismertsége is hozzájárult ahhoz, hogy a két háború között a cseh egyházmegyékben elterjedő, az egyházat bíráló, illetve a nemzeti egyház eszméjét követő irányzatok (például a Jednota) a Felvidéken viszonylag kevésbé gyökereztek meg. Amikor a szlovák püspökök 1925. február 24-én közös pásztorlevélben egyházi büntetéssel fenyegették a szociáldemokrata pártba belépőket, mivel az a parlamentben az egyház és az állam szétválasztását tervezte, egyesek F-nek tulajdonították e levél szerzőségét, és újból kiutasítását tervezték. Amikor az a hír járta, hogy a püspöki palota elé tüntetést szerveznek ellene, védelmére nagy néptömeg gyűlt össze.

Püspöksége alatt, kiváltképp a háború éveiben számos bel- és külföldi kiüntetést kapott. 1923-ban, 60. születésnapja alkalmából XI. Pius pápa levélben gratulált neki, amelyet rendhagyó módon az *Acta Apostolicae Sedis*-ben is közöltek. A katolikus sajtó ebből az alkalomból a főpásztorok példaképeként ünnepelte. F. súlyos betegség után hunyt el 1925. május 17-én Kassán, mindössze 61 évesen. Életszentség hírében állt, amire sok magas egyházi méltóságviselő részvétnyilvánítása is hivatkozott. Kéziratban maradt két nagy, majdnem befejezett tudományos munkája: egy 1500 oldal terjedelmű keresztény kultúrtörténet, valamint Aquinói Szent Tamás *Summa*-jának logikai-szillogisztikai elemzése. Ünnepélyes temetésére 1925. május 22-én került sor a kassai dómban Francesco Marmaggi prágai nuncius (1923–1925) vezetésével. Sírját ma is látogatják a hívek.

• *Művei: De irregularitate in genere, et ea, quae ex homicidio et mutilatione oritur, in specie*, Wien 1888; *Fragmentum apologeticum*, h. n. 1891; *Hora eucharistica*, h. n. 1898; *De Philosophia Culturale*, h. n. 1903; *Gazdasági Nőnevelés*, h. n. 1910; B. Wick (kiad.), *Dr. Fischer-Colbrrie Agoston kassai püspök beszédei és beszédvázlatai*, Kassa 1928; *Szent beszéd, amelyet 1894. VIII. 20-án mondott*, Esztergom, 1894; *Magyarország műemlékei*, 1908; *A kereszt császársja*, Buda-

pest 1913; *A vak grófné. Özv. gr. Zichy Jenőné emlékezete*, Kassa 1915; *A modern filozófia és a kereszténység*, Budapest 1917; *A munka*, Kassa 1919; *Népjóléti kérdések*, Kassa 1920; *Társadalmi problémák*, Kassa 1920; *Spoločenské otázky* (Társadalmi kérdések), Rózsahegy 1920. Sok cikket írt a Közel-Keletről a héber-arab világról és az ottani régészeti munkákról is; több kiadatlan műve a Kassai Püspöki Levéltárban • *Források*: AAK Episcopalia; DAW Frintaneum, Protokolle des Priesterkollegs St. Augustin; *Reichspost* 13. 10. 1923, 19. 5. 1925; TAKÁCS MENYHÉRT, *Emlébeszéd Fischer-Colbrie Ágost kassai püspök felett*, Kassa 1925; TOST BARNABÁS, *Építüink fogadalmi templomot F. Á. kassai püspök emlékére*, Pozsony 1925; • *Irodalom*: MARIÁN ČIŽMÁR, *Hlásal radostnú zvest chudobným. Náčrt spirituality biskupa ThDr. Augustína Fischer-Colbrieho 1863–1925*, Levoča 1998; ČIŽMÁR, *Košickí biskupi*, 219–275; CSONKA ÁKOS, *Fischer-Colbrie Ágoston közéleti tevékenysége, működése az Országos Keresztényszocialista Pártban*, Annales 2019. Kárpát-haza évkönyv 6, Budapest 2020, 193–199; FAZEKAS, *A bécsi Pázmáneum... ballgatói*; FAZEKAS-BEKE, *A bécsi Pázmáneum*; HC VII–IX; HRABOVEC, *Der Heilige Stuhl*; MÁRAI SÁNDOR, *Egy polgár vallomásai*, Budapest 1934; MÁRAI MIHÓKOVÁ, *Košický biskup Th. Dr. Augustín Fischer-Colbrie 1863–1925. Život a dielo*, Košice 1996; PERSIÁN ÁDÁM, *Kereszt és forradalom*, Budapest 2019; SALACZ GÁBOR, *A Magyar Katolikus Egyház a szomszédos államok uralma alatt*, München 1975; TENGELY ADRIENN, *A magyar egyházak a forradalmak korában*, Eger 2011; TUSOR, *A bécsi Frintaneum tagjai*, 209–224 és *A bécsi Augustineum*, 32–43; TUSOR PÉTER–TÓTH KRISZTINA, *Az újonnan megnyitott vatikáni fondok és a magyar történetkutatás*, Magyarország és a római Szentszék. Források és távlatok (Tanulmányok Erdő bíboros tiszteletére) (Collectanea Vaticana Hungariae I/8), Budapest–Róma 2012, 203–252, 228–237 és 243–246; VIDÁKOVICH ALADÁR, *Egy szent életű magyar püspök (Fischer-Colbrie Ágoston)*, Vigilia XXI (1956) 5: 225–231; ZUBKO–HROMJÁK, *Košickí biskupi*.

• KLIEBER, *Bischofslexikon*, 517–522.

PETER ZUBKO–RUPERT KLIEBER szócikkét

fordította: SZIRTES ZSÓFIA

lektorálta: TENGELY ADRIENN

RÖVIDÍTÉSEK

AAK	Arcibiskupský archív Košice (Kassa/Košice)
AAV	Archivio Apostolico Vaticano
DAW	Diözesanarchiv Wien (Bécs)
KFL	Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár (Kalocsa)
ÖStA HHStA	Haus-, Hof- und Staatsarchiv des Österreichischen Staatsarchivs (Bécs/ Wien)
PMKL	Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára (Budapest)
VPKL	Váci Püspöki és Káptalani Levéltár (Vác)

KLIEBER, *Bischofslexikon*

Die Bischöfe der Donaumonarchie 1804 bis 1918. Ein amtsbiographisches Lexikon. Band I: Die röm.-kath. Kirchenprovinzen Gran, Kalocsa, Erlau im Königreich Ungarn, In memoriam Erwin Gatz, hg. von RUPERT KLIEBER, unter Mitarbeit von PÉTER TUSOR (Berlin, Duncker & Humblot, 2020) ISBN 978 3 428 15648 1

További rövidítések: <https://institutumfraknoi.hu/repository/abbreviations>

K é p a r c h í v u m

1. *Bubits Zsigmond kassai püspök (1887–1906)*

2. *Fischer-Colbrie Ágoston kassai püspöki szolgálata kezdetén (1907 körül)*

3. Fischer-Colbrie Ágoston kassai püspök (1907–1925)

<https://institutumfraknoi.hu/kiadvanyok/cst>